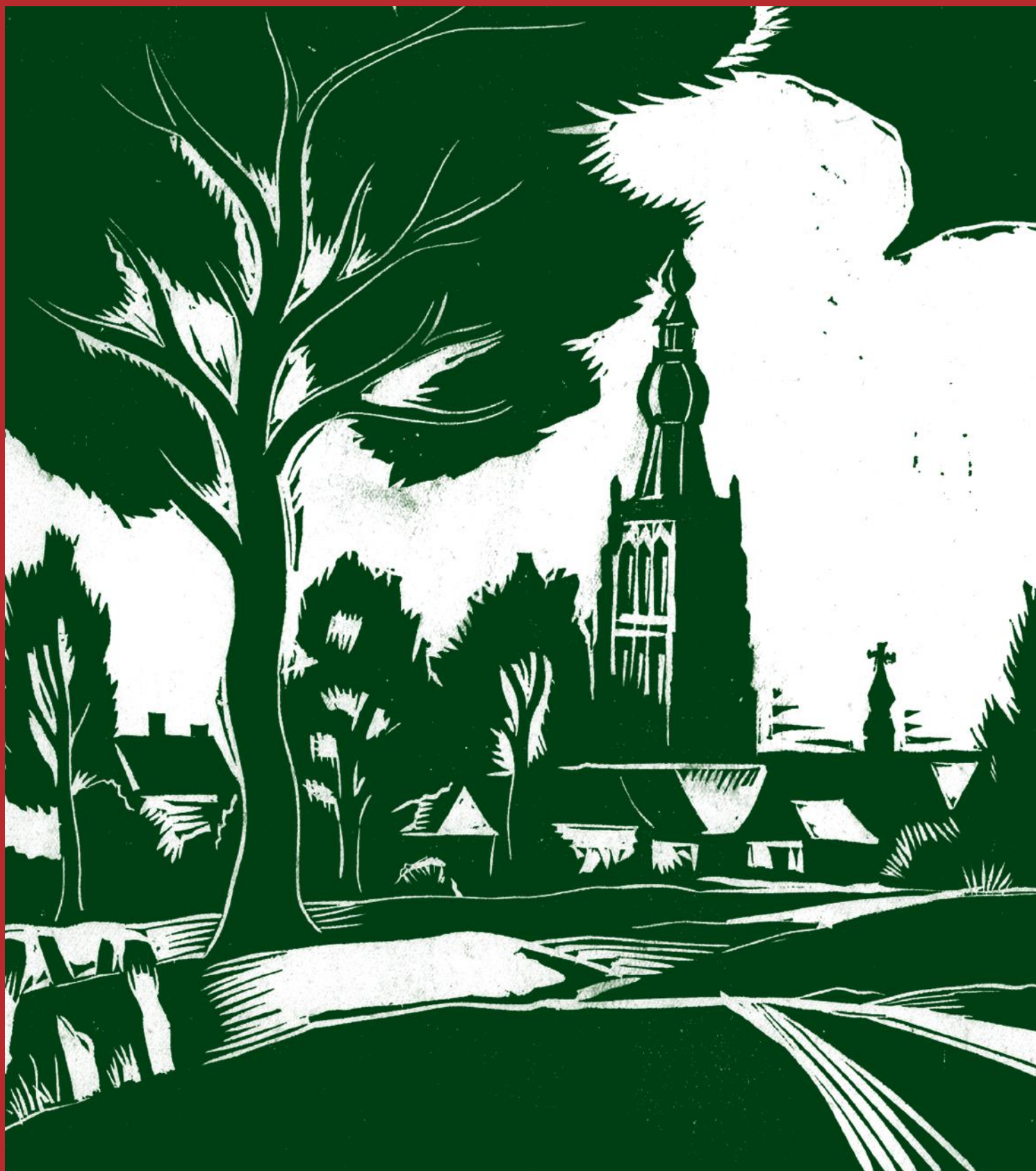

Campiniana

71

TIJDSCHRIFT VOOR LITERATUUR EN KUNST IN DE KEMPEN

CAMPINIANA 71

Campiniana

71

TIJDSCHRIFT VOOR LITERATUUR EN KUNST IN DE KEMPEN

*Herdenkingen, huldigingen, voordrachten
en verhalen van Kempische schrijvers*

VERENIGING VAN KEMPISCHE SCHRIJVERS
ANTWERPEN 2019

VOOR EEN BETERE TOEKOMST!
SCHOLIEREN BETOGEN!?

Planet B (cartoon © Bob Vincke)

Woord ten geleide

DOOR PETER THOBEN

Bij de presentatie van *Campiniana 70* te Geel vorig jaar heb ik als hoofredacteur aangekondigd met het bestuur in discussie te gaan om over te stappen op een digitaal gedrukte uitgave om zo de productiekosten te verminderen, want “de kostenpost van de *Campiniana* drukt toch zwaar op de financiën van een slinkende vereniging”. Als voordeel heb ik genoemd, dat er gemakkelijker kleur in het blad opgenomen kan worden en een kleinere oplage besteld kan worden. Een nadeel is, dat het blad wellicht aan kwaliteit inboet en een andere uitstraling krijgt. Binnen het bestuur is unaniem besloten om deze weg voor de huidige *Campiniana* te bewandelen. Het resultaat ligt voor u en wij horen graag, of deze verandering uw goedkeuring kan wegdragen.

In deze editie treft u een neerslag aan van de afgelopen bijeenkomsten op 10 november 2018 in het Wijnhuis te Geel en op 27 april 2019 in het Kasteel de Renesse te Oostmalle.

De bijeenkomst te Geel wordt door voorzitter Marc Somers geopend en als nieuwe leden worden aangenomen Albert van Uden en Wim van Wijk. Frans Brocatus moest wegens ziekte verstek laten gaan. De overleden leden Pierre Maréchal en Jan Theuwissen worden respectievelijk door Peter Thoben en Ludo Simons herdacht. Ter gelegenheid van hun negentigste verjaardag zet Helma De Smedt haar leermeester Herman Van der Wee en Marc Somers Gaston Durnez in het zonnetje. Na de pauze vertelt Johan Biemans onder de titel ‘Mijn leven in luilletterland’ aan de hand van zijn boek *’t Schrijverke* (2013). Frans Aldelhof richt de schijnwerper op ons lid, cartoonist Bob Vincke en Jos Van Thienen belicht de streekromanschrijver Minus van Looi (1892-1952) uit Tessenderlo. Tot slot leest Gaston Durnez voor uit zijn boek *Een mens is maar een wandelaar* en Roger Brysinck uit zijn oorlogsroman *Vae victis* (d.w.z. wee, de overwonnenen). Een overladen programma dat met de presentatie van *Campiniana 70* door hoofdredacteur Peter Thoben wordt afgesloten. Iedereen laat zich de maaltijd in het Wijnhuis goed smaken.

De lentebijeenkomst in het Kasteel de Renesse – door Koningsdag in Nederland heeft een aantal Noord-Brabantse leden zich verontschuldigd – start na een welkom van de voorzitter met de huldiging van de negentigjarige schrijver van novellen Jan Veulemans door secretaris-penningmeester Jan Vorrsselmans. De voorziene huldiging van de eeuwling Jan Naaijken als culturele duizendpoot door Peter Thoben krijgt door zijn overlijden het karakter van een in memoriam. Na de pauze komt de beeldende kunst aan bod. Peter Thoben brengt de

‘onbekende’ tekenaar Jaap Oudes (1926-1998), die graag in Vlaanderen kwam, onder de aandacht. Kleinzoons Jan H. Melsen vergelijkt de schilderijen van zijn grootvader Marten Melsen en teksten van de schrijver Stijn Streuvels met elkaar. Jo Gisekin leest bij geprojecteerde werken van Roger Raveel gedichten uit haar bundel *Een spiegel op uitkijk* voor. Na het overvloedige diner keert iedereen in alle opzichten voldaan huiswaarts.

Mocht u zichzelf in de foto-impressie niet aantreffen, dan staat u vast en zeker in de actuele ledenlijst. Aardig is het te vermelden dat deze *Campaniana* verschijnt op de 85ste verjaardag van de Vereniging van Kempische Schrijvers, een serieuze mijlpaal.

Pierre Maréchal bij de presentatie van het programma rond Joop Oversteegen in de kas van Groendomein 't Wasven te Eindhoven op 28 oktober 2012 (foto © Peter Thoben)

Herdenkingen

In memoriam Pierre Maréchal (1946-2018)

DOOR PETER THOBEN

*Het zijn woordkunstenaars
die sjorrend en peurend
de loosheid van taal betwisten.*

Een gedicht c.q. uitspraak van Pierre Maréchal

Op 19 juli 2018 is onze vriend Pierre Maréchal onverwacht in zijn slaap overleden. Niemand heeft het aan zien komen dat zijn tijd gekomen was. Hij was nog volop actief en tekenen dat het hem minder gemakkelijk afging, waren – althans voor de buitenwereld – niet zichtbaar. De maandelijkse podia van de Poeziëclub Eindhoven werden stipt met toenemend succes gehouden en de aandacht voor de Eindhovense dichters verflauwde geenszins. Het manuscript van zijn docu-roman *All Art is quite useless* over de dichters van Eindhoven in de periode 1890-1980 omvatte inmiddels meer dan 1000 pagina's. Hij was het manuscript opnieuw aan het redigeren en met een vormgeefster tot een kopieerbaar geheel te smeden, zodat het te vermenigvuldigen was en voor derden beschikbaar zou zijn. Immers een uitgever voor zo'n omvangrijk werk met een lokaal onderwerp was niet te vinden. Op 26 juli vond in het crematorium Rijtackers te Eindhoven zijn druk bezochte afscheidsdienst plaats. Pierre was in Eindhoven een bekende figuur; hij kende veel mensen en veel mensen kenden hem. Van tijd tot tijd liet hij o.a. in de krant of op Omroep Brabant van zich horen.

Petrus Leonardus Theodorus Antonius Maréchal werd op 14 februari 1946 te Eindhoven in de H. Geeststraat geboren als zoon van Piet (Petrus Johannes) Maréchal (1924-1986) en Zus (Everardina Elisabeth) van den Eertwegh (1923-2000). Hij groeide in het stadsdeel Strijp in de Canadastraat van het Drents Dorp op. Op de lagere St.-Franciscusschool bij de fraters aan de Kootwijkstraat werd hij gestimuleerd breed kennis te vergaren. De ULO verliet hij vroegtijdig om bij het in 1951 gestarte vogel- en dierenpark Animali te gaan werken. Midden jaren 1960 verhuisde de familie naar de Middelkerkelaan in Woensel. Onderbroken door militaire dienst die hij als hospik bij de geneeskundige troepen in Amersfoort vervulde, werkte hij tot 1973 als chef verzorger van vogels en Mandril-ape bij Animali.

Daarnaast had hij voor zijn huwelijk in 1972 een eigen winkeltje voor vogels en

Het gezin Maréchal met de kleine Pierre en Leonie, ca 1950 (foto collectie Leonie Maréchal)

zaden in de Lorenzstraat, een zijstraat van de Boschdijk, maar dat ging failliet. Door cursussen en zelfstudie ontwikkelde hij zich tot bioloog met name tot ornithologisch deskundige en sloot zich aan bij de Stichting Mondiaal Alternatief die zich met internationale acties ter bescherming van trekvogels bezighield. Verder was hij betrokken bij de Stichting Kritisch Faunabeheer, Kritisch Stadsbeheer, het zogeheten Vogeltjesmuseum c.q. Onderwijsmuseum in het oude Waaggebouw aan de Paradijslaan en de voortzetting daarvan in het Milieu Educatie Centrum bij de Genneper Watermolen met de heemtuin frater Simon Deltour. Frater Simon Deltour was voor Pierre een groot voorbeeld, die zich decennialang intensief met vogelonderzoek en vogelopvang beziggehouden had. Voor al zijn activiteiten ontving Pierre in 1991 de Milieuprijs van de gemeente Eindhoven, die een erkenning betekende voor zijn langdurige bemoeienis met vogels en milieu. Hij publiceerde – al dan niet samen met anderen – boeken, brochures, rapporten en artikelen over vogels en ecologie. Ik noem slechts *Ecologische en economische betekenis van vogels: ecologische preventie van vogelschade* (1981 en dat meerdere herdrukken beleefde), *Naar een ecologisch verantwoord faunabeheer. Een bijdrage tot de discussie over jagen, vangen en alternatieven voor het beheer van in het wild levende diersoorten* (1981, samen met Fanny Rosenzweig en Jaap Taapken), *De economische betekenis van vogels: ‘meer dan brood alleen’* (1985), het rapport *Vogels in de stad Eindhoven* (1987, samen met Willem D. Veenhuizen), *“De Grote Beek”-Vogels. Inventarisatie van broedvogels. Historisch perspectief, beheersoverwegingen* (1989) – waarna hij bij de Grote Beek en De Boei werkte –, *Geeft natuurbewoud toekomstperspectieven voor de samenleving?* (1989), *51 goede manieren om de natuur te ontdekken* (1990 en 1991, samen

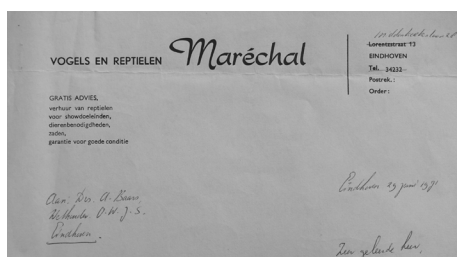
Het gezin Maréchal aan tafel in de Middelkerkelaan (foto collectie Leonie Maréchal)

met Sietzo Dijkhuizen en Henk Lommers), *Twaalf over groen. Een bijdrage tot het Nationaal Landbouwdebat* (1994), *Vogels in het stedelijke milieu. Inventarisatie in Eindhoven* (1997, samen met William D. Veenhuizen). Verder schreef hij artikelen voor het *Eindhovens Dagblad*, *Kritisch Fauna-beheer*, *Natura*, *Spiegel der Natuur*, *Het Vogeljaar* (o.a. diverse themanummers) en de *Vogeljaarkalender*. Voorts was hij medeorganisator van *Het Jaar van de Ortolaan* 1984.

In de jaren 1990 debuteerde Pierre als dichter bij de Stichting Opwenteling en de Stichting Literair Landschap Eindhoven en werd lid van de dichtersgroep De Slag. Na in meerdere bundels *Eindhoven dichtstad* gepubliceerd te hebben gaf hij in eigen beheer de dichtbundels *Donder & Getij* (2001), *De Nacht van de Erf-laters* (2004) – als afscheidsbundel van Het Zuidelijk Toneel waar hij drie jaren werkzaam was onder regisseur Johan Simons – en *Vogels en de Goden* (2010) uit. Pierre organiseerde en presenteerde vele podia zoals *Multiplex* over dichters van Eindhoven sinds de Tweede Wereldoorlog, *Eindhoven ontmoet zijn dichters* samen met Opwenteling (2002), *Dichtjesroute* ter gelegenheid van de 60ste en 65ste bevrijding van Eindhoven samen met Emilio de Vlam (2004 en 2009), *K&B Literair* waarvan de publicatie *10 jaar Kraaij & Balder & Literair Open Podium. Bloemlezing 1995-2005* (2005 samen met Robert Tau en Willem Adelaar) getuigt, *De Witte Dame Poëthemement* als samensteller en presentator in de bibliotheek, de jaarlijkse *Gedichtendag*, het maandelijks open podium van de PoëzieClub die begon in de Oude Rechtbank aan het Stratumseind, verhuisde naar eetcafé Barney's aan het Stationsplein, naar kunstcafé Malle Abbe aan het Stratumseind en sinds vorig

Pierre in zijn winkeltje in de Lorenzstraat
(foto collectie Leonie Maréchal)

Brief d.d. 29 juni 1971 aan wethouder Baars
(Collectie RHCE)

jaar neerstreek in S-Plaza aan de Bleekweg. Als voorzitter was Pierre de drijfveer achter de uitgaven in eigen beheer van de PoëzieClub.¹ Verder was hij mede-initiatiefnemer van de Stichting Literatuur Stimuleringsprijs Eindhoven (LIST) en was in aanvang betrokken bij de Stichting Eindhovense Stadsdichter. In 2010 is het trio Pierre Maréchal, Willem Adelaar en Peter Thoben met het Boekenkastprogramma begonnen. Op 10 maart 2012 hebben wij Louis Vrijdag alias Lodewijk van Woensel en Annie Pepers alias Maria van der Steen bij café Kraaij & Balder onder de loep genomen. In de kas van Groendomein 't Wasven werd op 28 oktober 2012 Joop C. Oversteegen anarchist, vrijdenker en oprichter van dichterscollectief Opwenteling belicht. Vervolgens kwamen bij Kraaij & Balder Jef van Turnhout en Nathalie van den Eerenbeemt respectievelijk op 25 maart 2015 en 8 juni 2016 aan bod. Daarna hebben wij ons met Frans Babylon beziggehouden en naar aanleiding van het door Pierre geschreven boekje *Frans Babylon herinneringsgewijs*, hebben wij eerst bij Kraaij & Balder en bij Malle Abbe avondvullende podia verzorgd respectievelijk op 16 augustus en 27 september 2017 in bijzijn van familieleden Obers. Voor de Vereniging van Kempische Schrijvers hebben wij op 21 april 2018 een verkorte versie gebracht, gevolgd door een middagvullend programma op 13 mei 2018 in Museum De Wieger te Deurne. Met 'vrije vogel' Frans Babylon voelde Pierre zich sterk verwant, want ook die schopte tegen gevestigde huisjes en ging zijn eigen weg. Bij de dichtersmanifestatie ter gelegenheid van *Geest in kunst 2018* was Pierre op 11 mei 2018 in de Sint-Catharinakerk ook nog van de partij. Programma's rondom dichters Pierre van der Voort, Hans van de Waarsenburg, Hans F. Vlek en beeldend kunstenaar Robert Oversteegen zaten nog in de pen.

Pierre was een 'self-made man' met een honger naar kennis en een enorm gedreven persoon. Wanneer hij een onderwerp bij de hoorns vatte, verdiepte hij zich daar terdege in en documenteerde zich uitmuntend. Dat is de reden dat Pierre een uitgebreide bibliotheek had opgebouwd met name over natuur, biologie,

dieren en vogels alsook over poëzie en kunst en over de stad Eindhoven. Hoewel hij niet veel op had met de gemeente en ambtenaren, was Eindhoven toch wel zijn stad, zijn biotoop. Toen zijn woning enkele jaren geleden gerenoveerd moest worden, was zijn grootste zorg, waar hij zijn boekenbezit in zo'n 200 dozen zou moeten opslaan. Maar die zorg gold evenzeer voor zijn voor- en achtertuin. Na de renovatie merkte hij op dat bepaalde planten verdwenen waren en er minder vogels en insecten zijn groene oase met een bezoek frequenteerden. Van een eenmaal gevormde mening was Pierre moeilijk af te brengen, misschien was hij wel eigenwijs. Echter vanuit verschillende invalshoeken had hij zijn argumenten bekeken, gewogen en overdacht. Pierre op andere gedachten brengen of overtuigen was geen eenvoudige opgave. Toch was hij bij de door hem georganiseerde podia een verbindende presentator, die iedereen of het nu een beginnende, of een door de wol geleverde dichter was, een kans wilde geven. Hij stond klaar voor mensen, hielp graag en was daarbij nooit uit op eigen gewin. Hoewel hij op zichzelf leefde, was hij wel een mensenmens en had hij behoefte aan contacten en gezelligheid met bier of wijn als spraakwater.

Pierre kende ik al lang, want je liep hem in Eindhoven overal tegen het lijf. Bij het samenstellen van zijn docu-roman over de Eindhovense dichters en bij de projecten van de Boekenkastwerkgroep die wij samen met Willem Adelaar deden, heb ik hem pas beter leren kennen. Voor hem was ik een gewaardeerd klankbord. Uit dien hoofde heb ik hem bij de Vereniging van Kempische Schrijvers binnengehaald. Op de jaarvergadering van 11 november 2011 werd hij als lid aangenomen. Voor zover ik mij herinner, is hij altijd trouw – op één keer na toen hij ziek was – meegegaan naar de bijeenkomsten en heeft de onderlinge contacten altijd erg gewaardeerd. In een bijeenkomst van 2012 las hij het deel over Antoon Coolen – ooit lid van de vereniging – uit zijn manuscript voor.² Aan de presentatie *Woorden worden muziek* in 2013 werkte hij als uitvloeisel van de Boekenkastprogramma's mee en in april 2018 bracht hij Frans Babylon als dichter voor het voetlicht naar aanleiding van zijn boek over deze poëet en bohemien. In de *Campiniana 70* is zijn tekst, weliswaar bewerkt, opgenomen.³

Op 10 november 1972 trouwt Pierre met Maria van de Laar (1954), maar het huwelijk houdt nog geen 5 jaar stand. Uit deze verbintenis heeft Pierre een zoon Frank (1975), met wie hij graag optrok en op wie hij trots was. Daarnaast heeft hij een getrouwde zus, kunstschilderes Leonie Maréchal (1948), met wie hij een goede band had en die haar broer steunde waar zij maar kon. Pierre was een pleitbezorger van natuur, milieu en dichtkunst of zoals het *Eindhovens Dagblad* in het in memoriam kopte “Een dichter met grote passie voor het milieu”. Wij hadden hem nog graag langer onder ons gehad.

In het kader van de manifestatie *Geest in Kunst* traden 12 dichters op in de Sint-Catharinakerk te Eindhoven op 11 mei 2018.

Van links naar rechts: Pierre Maréchal, Hans F. Marijnissen, Abdul Broekema, Max Violier, Willem Adelaar, Gerardo Insua Teijeiro, Klaas de Graaff, Helma Michielsen, Fred Lambert, Suriya Siero, Krist den Dekker en Bob Kalkman (foto © Peter Thoben)

Hemelpluis

*Liggend in 't groene gras
weerspiegelde 'n zender
zijn gedicht.*

*Te lezen in 't wolkenpluis
over liefde,
hoop en warme gedachten.*

*Wegende wattenwolken
die verlangens terugstralen
gedolven in de wind tussen 't decor
van groen gras en hemelsblauw.*

Pierre Maréchal

Volg je Droom

*Volg je droom
spreek met de rozen*

*Ontrek aan de nacht
het licht van een ster*

*Geef jezelf een pluim
en lach 's werelds
zorgen uit*

*Want in je leven mag je
kiezen:
voor het licht van de
rozen*

*Voor het tongend vuur
in de
gedachten van liefde*

*Voor de klarende
tijden van elk goedlachs
besluit*

Pierre Maréchal

De telefoon ging ...

*Buiten geurde de herfst
afgelopen vrijdagochtend.
In de tuin staken de
herfsttijlozen hun kopjes boven
de grond.*

*Die zonovergoten ochtend werden
de aardse wortels van het leven
tussen ons en die van onze moeder
verbroken.*

*De zorgzame verpleegkundige fluisterde
iets over de dood als een blijvend
mysterie.
Toen, die ochtend verscheen
voor haar het licht en ging zij wellicht
naar haar man Piet, onze vader.*

*Er werd een fakkel overgedragen,
de toorts van vertrouwen in de
gedachte dat altijd 'alles goed zal komen'
zolang je maar goed voor elkaar
zorgt.*

*Vanaf nu mogen mijn zus en ik
dit vertrouwen aan onze kinderen
en kleinkind overdragen.*

*Want het leven speelt haar eigen
veld tussen het naïeve lot, geloof
in je kansen en hoop op ...
En als troost blijkt de dood
niet meer te zijn dan
het doven van een kaars ...*

Pierre Maréchal

Geschreven naar aanleiding van het overlijden
van zijn moeder, 18 augustus 2000

Noten

- 1 Vier dichters, één stem. Zomaar over ... De liefde. Nicole Loeve, Pierre Maréchal, Angela Polderman & Theo Smit, Eindhoven z.j. (Deel 1)

Vijf dichters, één stem ... De seizoenen. Nicole Loeve, Pierre Maréchal, Angela Polderman, Theo Smit & ad J. van Vegchel, Eindhoven z.j. (Deel 2)

Vijf dichters, één stem ... Eb en vloed. Willem Adelaar, Nicole Loeve, Pierre Maréchal, Angela Polderman & Theo Smit, Eindhoven 2011 (Deel 3)

Zes dichters, één stem ... zwelgen in ... Nostalgie. Willem Adelaar, Nicole Loeve, Pierre Maréchal, Ruud van Neerven, Angela Polderman & Theo Smit, Eindhoven 2011 (Deel 4)

Zes dichters, één stem ... nemen een ... Momentopname. Willem Adelaar, Jacob Bisschops, Nicole Loeve, Pierre Maréchal, Angela Polderman & Theo Smit, Eindhoven 2011 (Deel 5)

Vijf dichters, één stem ... gaan ... Down Town. Willem Adelaar, Nicole Loeve, Pierre Maréchal, Angela Polderman & Theo Smit, Eindhoven 2011 (Deel 6)

Vijf dichters, één stem ... deinen mee ... Op de golfslag van de tijd. Willem Adelaar, Nicole Loeve, Pierre Maréchal, Angela Polderman, Theo van den Put & Theo Smit, Eindhoven 2012 (Deel 7)

Zes dichters, één stem ... maken een ... Pelgrimstocht. Jacob Bisschops, Willem Adelaar, Nicole Loeve, Pierre Maréchal, Angela Polderman & Theo Smit, Eindhoven 2012 (Deel 9)

Zes dichters, één stem ... vieren ... Kerstmis. Willem Adelaar, Nicole Loeve, Pierre Maréchal, Angela Polderman, Theo Smit & Peer Smits, Eindhoven 2012 (Deel 10)

De PoëzieClub over ... Modern ongerief. Willem Adelaar, Nicole Loeve, Pierre Maréchal, Angela Polderman & Theo Smit, Eindhoven 2013 (Deel 11)

De PoëzieClub over Een nieuwe lente ... Piet van den Boom, Willem Adelaar, Nicole Loeve, Pierre Maréchal, Angela Polderman & Theo Smit, Eindhoven 2013 (Deel 12)

De PoëzieClub over ... De liefde. Nicole Loeve, Pierre Maréchal, Angela Polderman & Theo Smit, Eindhoven 2011 (herdruk Deel 1)

Smit, Theo (red.) De Poëzieclub ... Verwondering 3. Veertien dichters over het onderwerp van de Gedichtenweek 2014, Eindhoven 2014

Smit, Theo (red.) De Poëzieclub ... Verwondering 4, Eindhoven 2014

Marijnissen, Hans F. (eindred.), *Poëzieclub Eindhoven. Gedichtenpodia. De mooiste gedichten van 2018*, Eindhoven 2019

- 2 Een moment uit het leven van Antoon Coolen, in: *Campiniana* 65 (2013), 21-25
- 3 Frans Babylon als dichter, in: *Campiniana* 70 (2018), 76-82

Beknopte bibliografie

Wormser, Wim, Bescherming moet binnen twee jaar geregeld zijn. Vogels op weg naar een Verenigd Europa, in: *Eindhovens Dagblad* van 10 januari 1979, 7

Maréchal, Pierre, Publieke opinie. Vogels (1) in: *Eindhovens Dagblad* van 9 maart 1981, 18

Wormser, Wim, Scharrelaars vind je niet op een zangpost, in: *Eindhovens Dagblad* van 28 september 1987, 2

Verslag in bibliotheek ter inzage. Eerste algehele broedvogelinventarisatie achter de rug, in: *Spraakwater* 46 van januari 1990, 15

Eindhoven ‘veilige haven’ voor vogels van buitenaf, in: *Eindhovens Dagblad* van ... 1990 of 1991

Milieuprijs van 1991 voor Eindhovenenaar Pierre Maréchal, in: *Eindhovens Dagblad* van 21 oktober 1991, 4

Buul, Harrie van, Pierre Maréchal maakt studie van vogels in de stad. ‘In een stedelijk gebied kom je extreme situaties tegen’, in: *Groot Eindhoven op Zondag* van 24 november 1991, 3

Roovers, Martina, Pierre Maréchal presenteert zijn eerste gedichtenbundel. Ontwikkelingen in het leven opgetekend in ‘Donder & Getij’, in: *Groot Eindhoven* van 28 november 2001

Scheepers, Janneke, Presentatie dichtbundel van Pierre Maréchal in Kraaij en Balder. Eindhovense dichter schrijft ode aan dingen die er écht toe doen, in: *Groot Eindhoven/Gestels Strijps Nieuwsblad* van 28 november 2001, 1

Kerkhof, Ed van de, “Wie heeft Planken-koorts altijd gemaakt? Nou?” [interview met Jacques van Hoek en Pierre Maréchal], in: *Eindhovens Dagblad* van 5 januari 2002, W5

‘Poëzie leeft in bèta-stad Eindhoven’. Eindhovense dichter presenteren zich op manifestatie, in: *Eindhovens Dagblad* van ... 2002

Vlerken, Peter van, Poëziemanifestatie in Eindhovens stadhuis goed bezocht. ‘Onder elke steen zit hier een dichter’, in: *Eindhovens Dagblad* van ... 2002 (?)

Gosselink-Taphorn, Mieke en Gerven, Dymphy van, *Aan de tafel van[H. Geeststraat]*, Eindhoven 2003, 282

Foole, Dorothée, Pierre Maréchal: ‘Ding mee naar de Literatuur Stimuleringsprijs Eindhoven!’, in: *De Weekendkrant Eindhoven* van augustus 2003 (?), 10

Lauwers, Diana en Dollekens, Kees, *van den Eertwegh ... aangenaam!*, Eersel 2006, 90

Grijpink, Suzanne, Valentijnskind wordt 65 jaar, in: *Trompetter Eindhoven* van 9 februari 2011

Horst, Vera van der, Afscheid van een luis in de pels. Wie is Pierre Maréchal?, in: *Afscheid van Poëthemant z.j.*

Raaijmakers, Kristie, Dichters laten van zich horen in Het Wasven, in: *Groot Eindhoven* van augustus 2013

Boom, Piet van den, Schrijvers en dichters in Eindhoven. Het gist, maar het bindt niet, in: *Frits Magazine* van oktober 2013, 50-57

Poëzie van Babylon, in: *Groot Eindhoven* van 16 augustus 2017, 25

Schoonen, Rob, Een dichter met grote passie voor het milieu. Pierre Maréchal 1946-2018, in: *Eindhovens Dagblad* van 21 juli 2018

Poëzieclub eert dichter Pierre Maréchal, in: *Eindhovens Dagblad* van 17 augustus 2018, 8

Marijnissen, Hans F., Een ode aan Pierre Maréchal, in: *Eindhovens Dagblad* van 17 augustus 2018, 8

Foole, Dorothée, Zestig plus? Echt wel? ‘Je bent niet dood, alleen even weg’, in: *Groot Eindhoven* van 22 augustus 2018, 3

Hustings, Fred, In memoriam Pierre Maréchal (1946-2018), 11 oktober 2018 op <https://www.sovon.nl/nl/actueel/nieuws/memoriam-pierre-mar%C3%A9chal-1946-2018>

Boom, Piet van den, C’est la vie. Pierre Maréchal (1946-2018), in: *Frits Magazine* van april/mei 2019, 134-137

Op zondag 19 augustus 2018 heeft de PoëzieClub een speciaal podium ter herdenking van Pierre Maréchal georganiseerd. Die middag was een prachtige hommage door een grote groep dichters aan de organisator en presentator van dichtend Eindhoven met veelal voor de gelegenheid geschreven gedichten en toelichtingen omtrent de betekenis van Pierre als drijfveer voor open podia en het dichtersvolkje. Van het blaadje *Poëthement* verschijnt een extra uitgave met herdenkingsgedichten voor Pierre Maréchal o.a. met gedichten van Hans F. Marijnissen en Max Violier. *pth*

Max Violier, Hans F. Marijnissen en Pierre Maréchal bij de lentebijeenkomst in Kasteel de Renesse op 21 april 2018 (foto © Peter Thoben)

Waar Pierre blijft

*Woorden je vleugels,
dichten is vliegen
als het goed is, als het lukt.
Met veren in was verlijmd
zonwaarts tegen het wassen
en breken van muren.
'Het vliegen is niet wat afschrikt,
het is het landen,
en de anderen',
zegt het kind.*

*Er zijn geen anderen
alleen spiegels,
je ziet overal jezelf,
toch, niet dan?
Mist, dwalende wolken.
Je conserveert, onderricht,
geselt de wereld, ontrafelt,
onthult leugens en onzin.
Je verbindt.*

*'Ik?
Ik heb makkelijk praten,
ik ben niet dood.'
Ontspan, relax,
volg vogels met je ogen.
'Ja, dat doe ik.
Ik wou dat ik een vogel was
en dat blijft.'
Als de wind.*

*opwaarts / niets eindigt
wolken / alles verandert
vogels / en dat blijft*

Hans F. Marijnissen

Herdenken Pierre Maréchal (1946-2018)

*Hoe stil de avond viel
in 't diepste zwijgen
van de bomen*

*waar vind je nog zo'n boom
diep geworteld in de aarde
plaats voor een ieder om
onder zijn kruin te schuilen*

*volop ruimte in zijn schaduw
schommelen op takken
spelen in zijn tuin van Poëzie*

*wijd uitgestrekte armen
welkom vriend, voel je veilig
voel je vrij*

*stil nu op ons wandelpad
jouw afdruk voelbaar, zichtbaar
in de herinnering die jij achterliet*

maar het boek is nog niet uit
dit is niet het laatste woord

Pierre, C'est La Vie, mon ami!

Max Violier

Air Triste – 1944, blad 280 x 440 mm, lino/papier 200 x 123 mm (Sous-Marin Presse 1)

In memoriam Jan Naaijkens (1919-2019)

DOOR PETER THOBEN

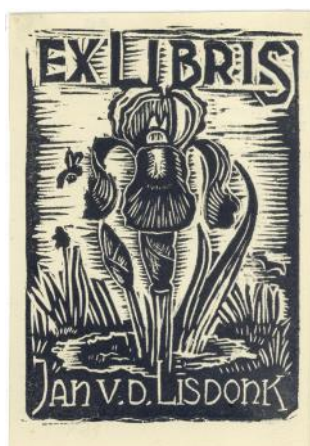
Jan Naaijkens is op zondag 10 februari 2019 honderd jaar geworden, op woensdag 17 april 2019 is hij uit het leven weggeleden. Wat als een huldiging voor vandaag is aangekondigd, moet noodgedwongen de sfeer van een in memoriam ademen.

In de aanloop naar zijn honderdste geboortedag heeft het Andreas Schotel Museum als winnaar van de Jan Naaijkensring in 2018 de tentoonstelling *Jan Naaijkens, gelegenheidskunstenaar* georganiseerd met een keuze uit zijn beeldend oeuvre. Op zondag 13 januari is die expositie officieel geopend onder grote belangstelling. Hiermee krijgt een voornemen dat ik al in Museum Kempenland Eindhoven ooit had willen realiseren, zijn daadwerkelijke uitwerking. Er is een kleine publicatie bij verschenen, die voor het sluiten van de tentoonstelling al uitverkocht was. Zijn kunstenaarschap is meestal ietwat onderbelicht gebleven. Een overzicht uitsluitend gericht op zijn beeldend oeuvre bestaande uit vooral houtsneden en reistekeningen, was nog nooit samengesteld. Op initiatief van de laureaten van de Jan Naaijkensring – de culturele prijs van de gemeente Hilvarenbeek – is er in het weekend van zijn verjaardag, die hij zelf alleen in zijn grote familiekring heeft kunnen vieren, een programma rondom het werk van Jan Naaijkens samengesteld met zijn liedjes, gedichten en verhalen om de eeuwling te eren. De drie voorstellingen in Cultureel Centrum Elckerlyc zijn vrijwel geheel uitverkocht.

Om in een half uur 100 levensjaren te bespreken is geen haalbare kaart. Aan de hand van foto's wil ik in vogelvlucht zijn rijke leven met vele facetten de revue laten passeren en uitgebreider stilstaan bij zijn grafisch werk met lino- en houtsneden en zijn reistekeningen.

Jan Naaijkens is buitengewoon actief en van vele markten thuis. Hij is bekend van onderwijzer tot radiopresentator, van schrijver tot verteller, van organisator van de Groot-Kempische Cultuurdagen tot toneelschrijver en regisseur. Voor velen is Jan een Brabander pur sang, of liever het prototype van de bourgondische Brabander, mede door de boeken *Leer mij ze kennen ... de Brabanders* (1967) en *Noord-Brabant in Grootvaders tijd 1870-1914* (1978).

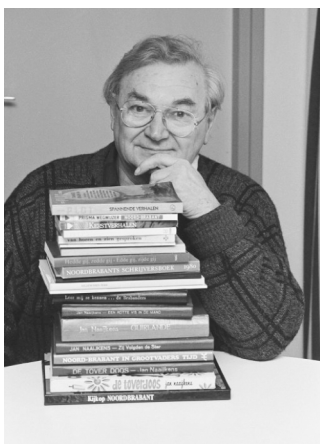
Zijn affiniteit met beeldende kunst is misschien minder gekend. Met veel kunstenaars onderhoudt hij contacten zoals Rien van de Brink, Frans en Kees Mandos, Wim van de Plas, Henk Potters, Jan Willemem en Dirk Baksteen, maar ook met Andreas Schotel. Bij openingen van tentoonstellingen houdt hij inleidingen

Exlibris Marcel van de Heyden – 1941, lino/papier 94 x 80 mm
Exlibris Jan van de Lisdonk, lino/papier 88 x 61 mm

en schrijft teksten voor catalogi. Van de Brandon Pers, opgericht door Frans van de Ven alias Frank Valkenier, is hij van 1989 tot 2001 voorzitter en verschijnen van zijn hand de bibliothele publicaties *De man die niet sterven kon* (1991) en *Oude en nieuwe liekes* (2001). Maar ook zelf is hij beeldend actief en misschien is er op den duur wel een kunstenaar aan hem verloren gegaan.

Al op de lagere school tekent hij graag evenals zijn klasgenoot en vriend Janus Kluijtmans. Vader Jac. Naaijken is timmerman, koster, organist, kaarsenmaker, gemeenteontvanger, maar ook drukker en uitgever van *De Hilverbode*. Zo komt hij thuis in aanraking met de ambachtelijke kant van het grafische vak en met de geur van drukinkt en bedrukt papier. Op de Bisschoppelijke Kweekschool in 's-Hertogenbosch toont hij aanleg en snijdt er zijn eerste lino-snede. In 1938 behaalt hij zijn diploma voor onderwijzer. In 1939 wordt hij als militair gemobiliseerd en komt o.a. in Roosendaal terecht, waar hij aanwijzingen krijgt van Gerit de Morée (1909-1981), de latere docent aan de Academie St.-Joost te Breda. Na de capitulatie keert hij naar Hilvarenbeek terug, waar hij thuis in de drukkerij aan *De Hilverbode* werkt en in het verzet actief is met o.a. vriend Eugène van der Heijden. Aan de Tilburgse academie onder Henri Sicking volgt hij de opleiding voor de akte L.O. Tekenen, welke hij in 1941 behaalt. Wanneer het hem te heet onder de voeten wordt door zijn verzetsactiviteiten – vanwege hulp aan gestrande piloten en het vervalsen van persoonsbewijzen –, duikt hij onder in Amsterdam, op de zolder van De Wildeman bij kunstenaar Jan Tebben (1909-1978). In die periode tekent hij Amsterdamse stadsgezichten, vervaardigt prenten en exlibris in lino- en houtsneden en een reeks rijmprenten uitgegeven door zijn Sous-Marin Presse (Onderduik Pers). Terug in Hilvarenbeek verschuift zijn aandacht meer en meer naar schrijven, redigeren, toneelspelen en organiseren o.a. van de Groot-Kempische Cultuurdagen. Op 26 september 1946 trouwt hij met Agnes

Zelfportret – 1943, lino/papier 115 x 84 mm
 Jan Naaijken met zijn boeken in 1987

van Kalmthout (1921-2009), dochter van de directeur van het conservatorium van de R.K. Leergangen te Tilburg, en samen krijgen ze een schare van 12 kinderen, die bij de familie-speelgroep Filiassi wordt ingezet. Jan verzorgt niet alleen zijn eigen verlovings- en huwelijkskaart en de geboortekaartjes van zijn kinderen, maar ontwerpt ook gelegenheidsdrukwerk voor vrienden en bekenden. Daarnaast maakt hij illustraties bij een verhaal of voorziet hij een affiche voor een voorstelling met een passend beeld. Ook kalligrafeert hij oorkonden. Later is hij ‘vakantieschilder’ die vaardig reisschetsen van geziene landschappen, stads- en dorpsgezichten tekent. Jan Naaijken is een ongrijpbare, culturele duizendpoot, misschien wel alleskunner of homo universalis, maar bij alles een levenskunstenaar en -genieter. Aan waardering heeft het hem niet ontbroken. In 1955 ontvangt hij samen met Antoon Coolen de provincieprijs voor Schone Kunsten, de provinciepenning Noord-Brabant (1982), de koninklijke onderscheiding ridder in de Orde van Oranje-Nassau (1985), de Eduard Verkadepenning voor amateur-toneel (1987), de Zilveren Anjer van het Prins Bernhard Cultuurfonds (2000) en de bronzen legpenning van de Stichting Brabants Heem (2000). Tenslotte wordt hij op zijn 93ste ereburger van Hilvarenbeek (2012).

Zijn naam is verbonden aan de Jan Naaijkensprijs die door Het Noordbrabants Genootschap met een portretpenning van Jos Reniers in 1985 heeft ingesteld en wordt uitgereikt aan personen of instellingen die voor het culturele leven in Noord-Brabant van belang zijn. Daarnaast reikt de gemeente Hilvarenbeek – op initiatief van Toneelgroep Maet Hout Staet – vanaf 1997 de Jan Naaijkensring als tweejaarlijkse gemeentelijke culturele prijs uit. Al bij leven heeft Jan Naaijken een biografie *Jan Naaijkens. Een leven in Brabant* (2005) gekregen van de hand van journalist Theo Schouw.

*Huis te Murot (Puy-de-Dôme) – 1962,
viltstift/papier 320 x 225 mm*

*San Martino Lucca – 1975
O.I. inkt gewassen/papier 400 x 290 mm*

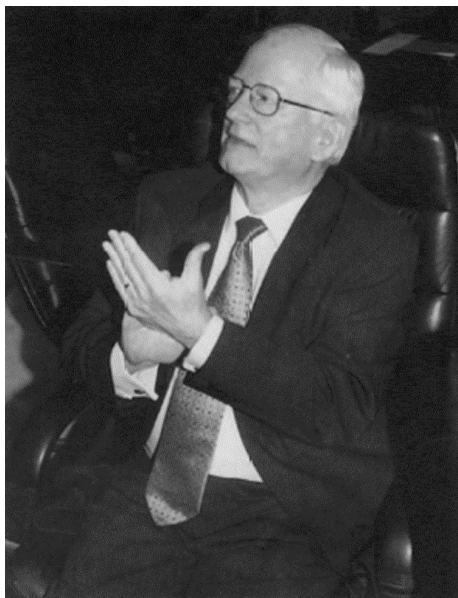

*Andreas Schotel, Wagenspel Joan den Os met Jan Naaijken en Wies Rademakers – Netersel 13
juni 1980, krijt, aquarel en gouache/papier 402 x 480 mm. Collectie Esbeek inv.nr 102/9*

In memoriam Jan Theuwissen (1933-2017)

DOOR LUDO SIMONS

Op 29 november 2017 overleed in Antwerpen op 84-jarige leeftijd ons medelid Jan Theuwissen. Hij was een geboren Limburger (Lommel, 9 februari 1933), maar deed zijn humaniora als intern in het Sint-Jozefcollege van de jezuïeten in Turnhout. Toen hij er in het laatste jaar zat, de zogenaamde retorica, begon ik er in het eerste jaar, de toenmalige zesde, maar wel als extern – en dat was toen een wereld van verschil. Na zijn humaniora ging Jan kunstgeschiedenis studeren in Gent. Hij promoveerde er in 1966 tot doctor in de kunstgeschiedenis en de etnografie met een studie over *Het landbouwvoertuig in de etnografie van de Kempen*. Die studie verscheen in 1969 bij de Standaard Uitgeverij met een woord vooraf van de bekende Nederlandse volkskundige P.J. Meertens, directeur van het thans naar hem genoemde Meertens Instituut in Amsterdam. In een recensie in het tijdschrift *Volkskunde* noemde wijlen ons medelid K.C. Peeters het lijvige boek een ‘baanbrekende studie’.

Niet te onderschatten is de rol die Jan zelf speelde binnen de redactie van dat Vlaams-Nederlandse tijdschrift *Volkskunde*. In 1967 werd hij redacteur van het tijdschrift en hij leidde het als hoofdredacteur van 1975 tot 2011, eerst eventjes samen met K.C. Peeters en na diens overlijden samen met Stefaan Top, Peeters' opvolger als hoogleraar volkskunde in Leuven. In 2013, toen hij tachtig werd, nam hij afscheid van het tijdschrift, waaraan hij vele uren van zijn vrije tijd had besteed. Niet onvermeld mag blijven dat Jan in de roemruchte zevendelige sleutelroman *Het bureau* van J.J. Voskuil, die het Meertens Instituut als plaats van handeling heeft, een kleine rol vervult onder de naam Jan Nelissen. Een andere uitloper van zijn volkskundig studiewerk was het boek *Vlaamse volkscultuur. Het traditionele volksleven* (1982), dat hij samen met zijn collega's Alfons Roeck en Jozef Van Haver leverde voor de tiendelige *Culturele geschiedenis van Vlaanderen* van uitgeverij Baart in Deurne. Maar ook de muziek kon in alle stadia van zijn

Jan Theuwissen en Florent Bosch in Kasteel de Renesse op 5 mei 2012
(foto © Claudia Radzio)

beroepsleven – en daarbuiten – op zijn belangstelling rekenen, allereerst in zijn functie binnen de Kultuurraad voor Vlaanderen, waarvan hij in 1965 in opvolging van wijlen ons medelid Johan Flerackers algemeen secretaris werd. Die Kultuurraad, die wezenlijk heeft bijgedragen tot de culturele autonomie van Vlaanderen binnen het Belgische staatsverband, nam in 1969 het initiatief om, naast de goedlopende reeks ‘Openbaar kunstbezit in Vlaanderen’, ook de bekendmaking van de muziek van eigen bodem via lp’s ter harte te nemen onder de naam ‘Luister van de muziek in Vlaanderen’, een onderneming die na enkele jaren door de plotseling verzwaarde fiscale druk stopgezet moest worden.

Vanzelfsprekend werd muziek de kern van zijn bezigheden toen hij, na de opheffing van de Interprovinciale Cultuurraad voor Vlaanderen (de rechtsopvolger van de Kultuurraad), in 1986 administratief directeur werd van de Filharmonische Vereniging van Brussel, wat hij bleef tot aan zijn pensionering. Intussen was hij vele jaren voorzitter van het koor Audite Nova van zijn studiemakker en levenslange vriend Kamiel Cooremans; samen met zijn vrouw, de pianiste Godelieve Berger, nam hij ook kleinere privé-initiatieven, zoals de opdracht tot het schrijven van het *Magnificat* van Vic Nees en het componeren van een strijkkwartet van Ernest Vandereyken ter gelegenheid van de vijfenzestigste verjaardag van

hem en zijn vrouw. Ook de kunstgeschiedenis bleef hij trouw, onder andere als docent in dat vak aan de Katholieke Vlaamse Hogeschool in Antwerpen van 1969 tot 1998.

Het meeste contact had ik met Jan binnen het Duits-Nederlands-Vlaamse curatorium van de Joost-van-den-Vondelprijs van de Westfälische Wilhelms Universität te Münster, gesticht en gesponsord door de Stiftung F.V.S. van de Hamburgse mecenas Alfred C. Toepfer. Jan werd lid van dat curatorium in 1978 en zorgde ervoor dat de prijs in 1979 ging naar Anton van Wilderode en in 1983 naar Roger Raveel. In 1986 werd ik op zijn voorstel zijn collega in datzelfde curatorium, en samen konden we de prestigieuze (en lucratieve) prijs laten toekennen aan de Gentse hoogleraar Gilbert de Smet (1986), de Antwerpse conservator Frans Baudouin (1989), wijlen ons medelid de theoloog Max Wildiers (1992), de Stichting Ons Erfdeel (1993), de componist en koordirigent Vic Nees (1995) en de gewezen adjunct-secretaris-generaal van de Verenigde Naties Eric Suy (1998). Onze gezamenlijke reizen naar de vergaderingen van het curatorium en naar de uitreiking van de prijzen in Münster zijn dierbare herinneringen.

Rustig en gelaten is Jan in zijn woning in Antwerpen overleden. Hij leeft voort in zijn vrouw en zijn kinderen, en in de herinnering van zijn vele vrienden.

Literatuur

Top, Stefan, In memoriam prof. dr. Jan Theuwissen (09.02.1933 - 29.11.2017), in: *Volkskunde* 119 (2018), nr 1, 91-93

Jan Veulemans in 2019 (foto © Martine Peeters)

Huldigingen

Jan Veulemans (90) als schrijver van novellen

DOOR JAN VORSSELMANS

Ons eminent medelid Jan Veulemans werd 90 jaar in 2018. Normaal hadden we hem vorig jaar op 10 november in Geel moeten huldigen, maar het te overladen programma liet dat toen niet toe. Vandaar dat we nu, in Oostmalle, onze schade inhalen. Met de goedkeuring van Jan Veulemans zelf, die in een flatje woont dat behoort tot een woonzorgcentrum in Kasterlee. Hij kan, wegens ernstige gehoorproblemen, helaas niet aanwezig zijn, maar laat speciaal voor ons toch een boodschap na, die ik op het einde van mijn toespraak zal voorlezen.

Onbetwistbaar talent

Ikzelf ben al vele jaren een bewonderaar van het literaire oeuvre van onze jubilaris, Jan Veulemans. Logisch in mijn ogen, want hij behoort tot de top van wat de literatuur in Vlaanderen heeft voortgebracht. Helaas heeft hij in de literaire wereld te weinig erkenning gekregen die hij verdiende. Wél ontving hij in 2007 de Nestorprijs van het literair-polemisch tijdschrift 'Heibel' én de Provinciale Prijs voor het Gezamenlijk Oeuvre van de Provincie Antwerpen. Een jaar later werd hij ereburger van Turnhout.

In onze letterkunde zijn er weinigen die zowel op het vlak van de roman, de novelle, het essay als de poëzie literatuur van de bovenste plank hebben geproduceerd. Zelf kwam ik voor het eerst met zijn werk in contact bij het lezen van de schitterende novelle 'Water', verschenen in 1967. Ik was toen 16 jaar. Door de lectuur van dit 'juweeltje' raakte ik in de ban van ander werk van Jan Veulemans en van de literatuur in het algemeen. Alleen daarvoor al, en dat zeg ik welgemeend uit dankbaarheid, verdient hij een standbeeld. Hij is mijn literaire voorbeeld.

Poëtische ingesteldheid

Wie zich verdiept in het werk van Jan Veulemans merkt dat zijn taal, ook al is dat proza, veelal poëtisch geladen is. Net als Jan ben ik een fervent fietser. Zeker ogenblik trof ik in een dagboektekst van hem, verschenen in het weekblad 'De Bond', een mooie passus aan die sindsdien als mijn lijfspreuk geldt: "Per fiets zie je, hoor je, ruik je de kleine dingen: een bloeiende plant die je nog niet kende, de schaars geworden libellen, grutto en wulp, de geur van hooi". Dit citaat verraaft duidelijk de poëtische ingesteldheid van een innemende persoonlijkheid.

Waarover schrijft hij? Het antwoord is duidelijk: over de gewone dingen van het

leven, de natuur, de mens, de liefde, het bedrijfsleven en de maatschappij in het algemeen. Er wordt van hem gezegd dat hij een romanticus is en in zijn proza meer mijmert dan vertelt. Het zijn allemaal dingen die kloppen en die mede de eigen stijl uitmaken van deze getalenteerde schrijver.

Niets menselijks is Jan Veulemans vreemd geweest. Noch in zijn functie als personeelsdirecteur bij Janssen Pharmaceutica in Beerse, noch als auteur of als mens. Lees er zijn werk maar op na. In de poëziekritieken, die hij schreef voor ‘Gazet van Antwerpen’, was hij steeds eerlijk in zijn oordeel. Nu schrijft hij niet meer zoveel, tenzij nog wat poëzie en korte beschouwingen waarin hij zijn visie op bepaalde toestanden weergeeft: to the point en zeker niet vrijblijvend.

Novellen

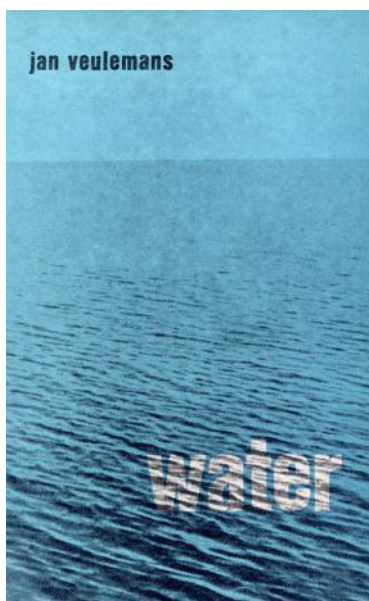
Maar ik zou het over zijn novellen hebben. Hij publiceerde er drie: ‘Water’, ‘De ziekte van Kahler’ en ‘De leegte’. De kenmerken van zijn schrijverschap, die ik zojuist aanhaalde, gelden uiteraard ook voor zijn novellen. Toeval of niet, maar deze drie novellen worden beschouwd als voorbeelden van het genre. Ze werden daarom heruitgegeven en aanbevolen voor gebruik in de vijfde en zesde jaren van het secundair onderwijs. Mijzelf viel de eer te beurt om een werkboekje bij ‘Water’ te mogen samenstellen, een groepje van vijf leerkrachten deed hetzelfde voor ‘De ziekte van Kahler’ en wijlen Guido Van Puyenbroeck pakte uit met diverse werkvormen die bij ‘De leegte’ horen.

Genoemde drie novellen werden uitgegeven door Boekengilde De Clauwaert, dé specialist en grote promotor van dat genre in Vlaanderen. Ik zegde het al eerder: deze uitgeverij verrichtte op dat vlak baanbrekend werk en heel wat meesterwerkjes zagen het levenslicht. Verplichte lectuur voor studenten letterkunde zou ik zeggen. Jammer dat het genre bijna helemaal is weggedeemsterd. Elke novelle beleefde een tweede druk bij het verschijnen van de hulpboekjes: ‘Water’ (met nieuwe omslag) bij De Clauwaert, ‘De ziekte van Kahler’ (met zelfde omslag) bij De Clauwaert (hulpboekje bij De Sikkel) en ‘De leegte’ (met nieuwe omslag) bij Den Gulden Engel, een licentie-uitgave van De Clauwaert.

Zoals bekend, staat de novelle qua aantal bladzijden tussen het kortverhaal en de roman. Het genre spitst zich toe op één belangrijke fase of een kantelmoment in het leven van het hoofdpersonage, waarbij het gegeven dan verder inhoudelijk, vormelijk en stilistisch wordt uitgediept tot een structureel en esthetisch mooi geheel waarin niet al te veel personages optreden.

Water

‘Water’ speelt een cruciale rol in het leven van Jan Veulemans en zijn in 2018 overleden echtgenote Yvonne Diels. In 1964 bezocht het echtpaar de Laachener See, vlak bij de benedictijnenabdij Maria Laach. In die tijd stond Jan bekend als een goed zwemmer, maar zeker ogenblik kwam hij in het genoemde meer in een

Omslag *Water* (1967 versus 1982)

Over ‘Water’ schreef Jan Veulemans ook een gedicht:

*Denkend: water heeft een zin,
vertaalbare koelte, zeldzame waarheid,
schepping
van einde tot begin,*

*wetend: diepte heet oproer,
verscholen zaad, slijtbare vrede,
geheim
in ruil voor zekerheden,*

*zeg ik tot nader bericht:
het mens zijn is te leren
van een schipper wiens schip gezonken is,
van een zeiler,
een jarenlange veerman,
van een zwemmer
die bijna verdronken is.*

draaikolk terecht. Gelukkig slaagde hij erin al spartelend en vechtend voor zijn leven de oever te bereiken. Wat hij toen meemaakte, zou hij niet licht vergeten: de film van zijn leven flitste voorbij. Van het daardoor ontstane trauma geraakte hij pas verlost door het schrijven van ‘Water’.

Het verhalende element in ‘Water’ is een voorwendsel om de eigen visie en levensbeschouwing van Jan Veulemans aan bod te laten komen. Dat gebeurt via de mijmeringen – en existentiële angst – die bij het zwemmende hoofdpersonage opduiken. Vechtend voor zijn leven beseft het hoofdpersonage dat de liefde het belangrijkste is. Eigenlijk is deze novelle een loflied op de liefde, meer bepaald de echtelijke liefde, de man-vrouw relatie.

Het verhaal, dat afwisselend bestaat uit ik- en hij-hoofdstukjes (soms overlopend in de jij-vorm), die harmonisch in elkaar vloeien, vertoont een merkwaardige eenheid: het door de verteller ingenomen gezichtspunt verandert immers niet, omdat het relaas via dezelfde bewustzijnsstroom op ons afkomt. De poëtische taal en de introspectieve toonaard doen de rest.

De ziekte van Kahler

‘De ziekte van Kahler’ (1978) heeft dezelfde thematiek als ‘Water’, maar dan getooid in een ander jasje: een ode aan de liefde, meer bepaald de huwelijksliefde. Hij zegt daarover zelf het volgende: “Dat is de meest ‘normale’ vorm van liefde, maar in de literatuur allicht de meest ongewone vorm

van liefde. Omdat het gewoon is, is het niet boeiend. De meeste romans gaan over buitenechtelijke liefde, of liefde vóór het huwelijk, omdat men die veel sappiger en romantischer kan beschrijven.” In dat verband wil ik erop wijzen dat Jan Veulemans steeds de Vlaams-christelijke waarden – en dat siert hem – trouw is gebleven. Hij schreef trouwens ook boeken over de abdijen van Westmalle en Postel.

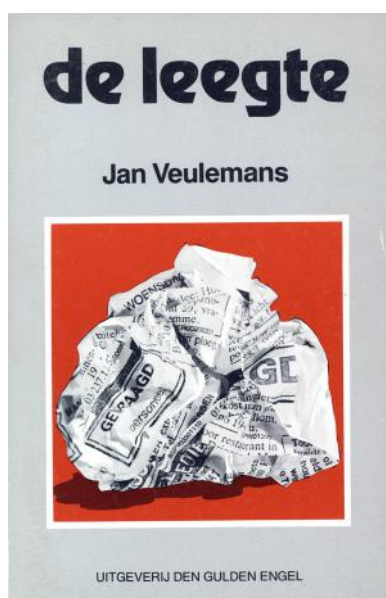
Ook de dood die nadert, is – net zoals in ‘Water’ – een belangrijk thema, want de novelle beschrijft de laatste levensmaanden van een terminale patiënt die lijdt aan de ziekte van Kahler, een soort beenderziekte. Een 58-jarige docent hoger onderwijs komt in de ik-vorm aan het woord. Hij is weduwnaar en vader van twee dochters met wie hij gelukkig probeert te zijn. Geleidelijk aanvaardt hij zijn lot en tracht hij in vrede te sterven, wat voor hem een hereniging met

Omslag *De ziekte van Kahler* (1979²)

zijn vrouw inhoudt. Zelf zegt Jan Veulemans dat leven en sterven vol mysteries zitten. Leven en dood kun je volgens hem pas aanvaarden als je de eenheid van leven en dood aanvaard met één zekerheid als voorwaarde: de liefde.

Wat de vorm betreft, past de auteur twee procedés toe: enerzijds laat hij de stervende interviewen door een student die vragen komt stellen voor zijn proefschrift, anderzijds laat hij de man bladeren in een fotoboek over zichzelf: van achteren naar voren, tot in zijn peutertijd. Het zand waarin hij zo graag speelde als peuter doet hem onwillekeurig denken aan het zand van zijn graf na de dood. Zo is de cirkel rond.

Omslag *De leegte* (1984 versus 1987)

De leegte

En dan is er 'De leegte' (1984), waarin de werkloosheid die jonge mensen treft centraal staat. Het verhaal is uit het leven gegrepen en heeft nog niets van zijn actualiteit ingeboet. Bovendien werd Jan Veulemans als personeelsdirecteur herhaaldelijke met het fenomeen geconfronteerd, dus hij spreekt met kennis van zaken. De schrijver doet echter niet aan doemdenken, maar heeft integendeel vertrouwen in de kracht van jongere generaties die steeds met nieuwe, creatieve ideeën op de voorgrond treden. Ze moeten volgens hem ook alle kansen krijgen om aan de bak te kunnen.

In deze novelle komt ook maatschappijkritiek naar voren. Een zoon van een gewone arbeider schopt het tot universitair. Mooi: een droom voor diens vader komt in vervulling: mijn zoon wacht een betere toekomst dan ik. Maar dan komt

de anticlimax: de zoon vindt geen job, want het zijn nog altijd de kinderen van hoger opgeleiden die, onder meer dankzij hun goede relaties, met de prijzen (lees: banen) gaan lopen. En dat gegeven hakt diep in op het gemoed van beiden en heeft zelfs gevolgen op de gezondheid van de vader en op de relatie van de zoon met de dochter van een succesvolle ondernemer.

Toen ik nog leraar was, integreerde ik de lectuur van deze novelle in de klas tijdens mijn lessen. Dat kon ik koppelen aan het onderwerp ‘solliciteren’, dat nog altijd op het leerprogramma staat in de lessen Nederlands in de derde graad van het secundair onderwijs. In het hulpboekje dat bij de heruitgave van deze novelle hoorde, wordt daar eveneens op ingespeeld. Twee vliegen in één klap, want meteen leerden mijn leerlingen naast solliciteren ook de schrijver Jan Veulemans kennen en zijn werk waarderen.

Conclusie

Ik heb het altijd jammer gevonden dat Jan Veulemans ‘maar’ drie novellen publiceerde. Het hadden er voor mijn part gerust meer mogen zijn. Maar niet getreurd, ik ben dankbaar voor wat hij schreef en sporadisch nog zal schrijven, voornamelijk poëzie en korte beschouwende teksten. Ik zou zeggen: Jan, doe wel en zie niet om, maar dat heeft hij zijn hele leven lang al gedaan.

Ten slotte wil ik eraan toevoegen dat het geen slecht idee was dat we hier in Oostmalle deze huldeblijk aan Jan Veulemans konden brengen. Want, toeval of niet, het informatieve boek over de trappisten van Westmalle dat hij publiceerde met als titel ‘Monniken in de Kempen. Twee eeuwen Abdij Westmalle’, werd in dit Kasteel de Renesse plechtig voorgesteld in 1996. De binding met Malle (Westmalle-abdij en Oostmalle-kasteel) is dus duidelijk aanwezig bij Jan Veulemans, die we bij deze nog vele jaren (schrijvers)geluk toewensen.

Bibliografie

Vorsselmans, Jan, Jan Veulemans (60). Zoekend naar menselijke waarden, in: *Gazet van Antwerpen* van 3 maart 1988, 13

Vorsselmans, Jan, Jan Veulemans herschrijft geschiedenis van Westmalse abdij: “Trappisten vinden hun geluk in de stilte”, in: *Gazet van Antwerpen* van 1 augustus 1994, 30 (editie Noord)

Vorsselmans, Jan, Jan Veulemans 70, in: *Campiniana* nrs 39-42, Herdenkingen en huldigingen 1995-1998, 2001, 99-101

Vorsselmans, Jan, Jan Veulemans bundelt beste gedichten in luxe-uitgave: “Poëzie is mijn metgezel”, in: *Gazet van Antwerpen* van 6 januari 2000, B5 (editie Kempen)

Woordje van Jan Veulemans

En dan wil ik nu zijn schriftelijke reactie voorlezen met een groet aan allen hier aanwezig:

Kempische Vrienden

*Ik schitter weer eens door mijn afwezigheid. Niettemin vernam ik dat er enige aandacht aan mij zou gewijd worden omwille van mijn hoge leeftijd. Het hoefde niet.
Ik ben inderdaad in de kruin van mijn leven geraakt en kijk stilaan uit naar de overzijde.
Sinds de snelle dood van mijn vrouw leef ik een beetje in kartuizerstijl.
Maar ik schrijf nog en betaal altijd mijn lidgeld, zodat ik een volwaardig lid van uw genootschap blijf.
Mijn cel staat steeds open voor een bezoeker en vandaag staat mijn hart open voor ieder van u.*

Herman Van der Wee met op de achtergrond Erik Houtman (foto © Peter Thoben)

Hulde aan Herman Van der Wee (90)

DOOR HELMA DE SMEDT

Uit talloze ontmoetingen met u, waarde voorzitter, heb ik van op afstand de Vereniging van Kempische Schrijvers leren kennen en waarderen. Ik beschouw het dan ook als een grote eer het woord te mogen voeren in dit eminente gezelschap. Dat ik hier bovendien hulde mag brengen aan professor emeritus Herman baron Van der Wee ervaar ik als een bijzonder geschenk. Mijn zeer oprechte dank daarvoor!

Al mag ik terugblikken op een aantal schitterende professoren die voor altijd op mij een flinke stempel hebben gedrukt en voor wie mijn respect en waardering nooit zal verdwijnen – ik denk onder meer aan de jezuïeten Karel Van Isacker en Libert Vander Kerken, beiden ook schitterende auteurs – toch beschouw ik mezelf als een ware geluksvogel, omdat Professor Van der Wee mijn ultieme leermeester was, als promotor van zowel mijn licentiaatsverhandeling als mijn doctoraatsthesis aan de Katholieke Universiteit Leuven. Hij is en blijft mijn geëerde leermeester, niet enkel als wetenschapper, onderzoeker, historicus en auteur, maar ook en misschien zelfs vooral als mens. En daarom wil ik in dit huldebetoon vooral de figuur Herman Van der Wee schetsen, zoals ik hem doorheen de jaren heb leren kennen. Uiteraard zal ik blijven stilstaan bij een aantal van zijn grensverleggende publicaties – dat ben ik aan u als Vereniging van Schrijvers wel verschuldigd –, maar een exhaustief overzicht van al zijn publicaties zal ik u onthouden. De lijst is extreem lang en ik zou al vlug in een wat saaie opsomming vervallen die tekort zou doen aan de grote waarde van zijn werk.

Professor Van der Wee, u weet het misschien nog wel, het was in 1966 of 1967 dat u aan de UFSIA, de Universitaire Faculteiten Sint-Ignatius in Antwerpen, op uitnodiging van het toenmalige Departement Geschiedenis een avondlezing hield. Uw spraakmakende doctoraatsthesis *The Growth of the Antwerp Market and the European Economy* die in 1963 was gepubliceerd en zowel nationaal als internationaal uitermate veel lof had gekregen, lag aan de basis van uw uiteenzetting. Ik herinner me die avond nog zeer goed. Ik was toen een studentje van de eerste of de tweede kandidatuur Geschiedenis. U sprak zo boeiend, u was zó gedreven dat ik meteen twee zaken in mijn hoofd prentte. Ik zou me later, als het kon, ook op economische geschiedenis toeleggen en ik zou trachten minstens bij u in Leuven cursus te volgen om dan, zo mogelijk, bij u mijn licentiaatsverhandeling te maken. Voor diegenen onder u die niet vertrouwd zijn met de geschiedenis van de Universiteit Antwerpen, wil ik terloops even vermelden dat tot het jaar 2004 studenten wijsbegeerte en studenten geschiedenis, na twee kandidaatsjaren in Antwerpen, verplicht waren hun opleiding voort te zetten aan een

andere universiteit. Uw avondlezing van toen, professor, zette me echt aan het dromen. Die droom is voor mij beslist geen bedrog geworden ... en ik ben er u nog steeds dankbaar voor!

Uw enthousiasme en gedrevenheid, uw ruime belangstelling en uw heldere inzichten zijn werkelijk spreekwoordelijk. Uw opmerkelijke persoonlijkheid is doorheen de jaren ongetwijfeld gevormd door ingeboren aanleg en talent, door opvoeding en opleiding en door omgeving en omgevingsfactoren. Ik wil daarom graag enkele kenschetsende aspecten en momenten uit uw biografie onder de aandacht brengen.

We zijn hier samen om u te huldigen naar aanleiding van uw negentigste verjaardag. Ik hoef uw precieze geboortedatum dan ook niet te vermelden ... wijsheid tel je trouwens niet in jaren of maanden! U werd geboren in Lier, waar u ook school liep vóór u uw eerste stappen zette aan de Katholieke Universiteit Leuven. Aan de Leuvense Alma Mater werd u eerst baccalaureus in de Neo-Thomistische Wijsbegeerte (1949), vervolgens doctor in de Rechten (1950) en een jaar later licentiaat in de Politieke en Sociale Wetenschappen (1951). Pas daarna besloot u Geschiedenis te studeren en ging u zich in het bijzonder toespitsen op de economische aspecten van het verleden. Als achterkleinzoon, kleinzoon en zoon van Lierse schoenmakers, *chausseurs*, schoenfabrikanten-ondernemers is het eigenlijk niet zo verwonderlijk dat u uiteindelijk in de ban kwam van de economie en het historisch-economisch onderzoek. De brede, gedifferentieerde opleiding die u genoot beïnvloedde onmiskenbaar uw geschiedkundig onderzoek en daarmee ook uw publicaties, maar liet zich ook duidelijk gevoelen tijdens de schitterende colleges die u al vanaf 1955 aan de Leuvense Universiteit verzorgde. U doceerde heel uw carrière lang Economische Geschiedenis, eerst als lector, uiteindelijk als gewoon hoogleraar. U deed dat niet enkel in de Faculteit Economie, maar ook in het Departement Geschiedenis. Zo heb ik inderdaad uw colleges kunnen bijwonen: u gaf ze aan licentiaatsstudenten Geschiedenis op vrijdag van 17 tot 19 uur en ik herinner me nog heel goed dat geen enkele student aanstalten maakte om vlug het weekend in te duiken. Integendeel, u boeide hen uitermate ... door economische aspecten nooit te isoleren van institutionele of culturele aspecten, door uw uiteenzetting zowel in tijd als in ruimte breed open te trekken, door structuren in de verf te zetten die het verleden over het heden met de toekomst verbinden, door historische thema's interdisciplinair te behandelen, door in te spelen op de economische actualiteit, door met uw studenten in debat te gaan ... kortom: u manifesteerde zich toen werkelijk als een sublieme professor, letterlijk een 'buitengewoon' hoogleraar! Gedurende ruim een kwarteeuw hebt u voor duizenden economen en historici *in spe* de boeiende wereld van de economische geschiedenis geopend. Zeker wel een twintigtal van hen hebt u zó in vervoering gebracht dat zij besloten onder uw supervisie

een doctoraatsproefschrift voor te bereiden. U hechtte enorm veel belang aan de vorming van uw studenten. Daarom creëerde u, naar Amerikaans model, een ‘Workshop voor Kwantitatieve Economische Geschiedenis’, als een stimulerend forum voor binnen- en buitenlandse doctorandi om onderling hun inzichten met betrekking tot hun – nog lopend en groeiend – onderzoek uit te wisselen. U inspireerde hen tot nieuwe inzichten en maakte hen vertrouwd met onderzoeksmethodes van andere disciplines, overtuigd als u was dat de historische analyse aan precisie en diepgang wint door een interdisciplinaire aanpak. En u gaf hen moed!

Ik kom graag nog even terug op uw eigen opleiding. Toen uzelf Geschiedenis studeerde werd u al vlug een ‘Erasmusstudent avant la lettre’! U ging naar de Parijse *Sorbonne* en volgde er cursussen en seminars bij onder meer Fernand Braudel en Jean Meuvret, ware kopstukken van de Franse historiografie. Gepassioneerd en toegewijd als u van nature bent, liet u zich ten volle door hen inspireren en beïnvloeden, en met groot succes. U bereidde toen uw licentiaatsverhandeling voor, waarin u zich toespitste op de Antwerpse en Lierse prijs- en loongeschiedenis van de vijftiende-zestiende eeuw en dit op basis van nogal weerbarstig historisch cijfermateriaal. Doordrongen van professor Meuvrets meesterschap inzake historische statistiek, bracht u een verhandeling tot stand die furore maakte. U werd licentiaat geschiedenis in 1952 met grootste onderscheiding én felicitaties van de jury. Dat betekende niet het eindpunt van uw studies. Integendeel: u besloot uw opleiding voort te zetten aan de *London School of Economics*. En ook daar ontmoette u gerenommeerde historici-economisten. Daar kwam u in de ban van de economische bewegingsleer en de economische groeitheorie en zo begon u al na te denken over verder historisch onderzoek. Wanneer u uit Londen terugkwam, werd u voor twee jaar, van 1953 tot 1955, aangesteld als aspirant van het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (NFWO) en kon u starten met uw doctoraatsonderzoek. Het door u reeds geleverde onderzoek naar oude prijzen en lonen kon, zo meende u, een aanzet betekenen om dieper in te zoomen op de economische geschiedenis van Antwerpen. De Scheldestad was immers op het einde van de vijftiende eeuw uitgegroeid van een centrum van regionale handel tot dé grote handelsmetropool van het Westen. Dat indrukwekkende expansieproces wilde u analyseren. Ongetwijfeld geïnspireerd door het beroemde werk van Fernand Braudel *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II* en zijn ideeën over de *moyenne durée* of conjuncturele tijd en de *longue durée* of structurele tijd, besloot u een conjunctuuranalyse te maken van de Antwerpse markt van het einde van de veertiende tot het begin van de zeventiende eeuw, in samenhang met de economie van het hertogdom Brabant, de Nederlanden en Europa en bovendien op zoek te gaan naar de lange termijnveranderingen inzake landbouw, handel, industrie en financiën. Prijzen en lonen vormden gepaste hulpinstrumenten bij uw analyse, maar u verzamelde

allerhande cijfermateriaal: bevolkingscijfers, accijnsopbrengsten, tolinkomsten, wisselkoersen en zo meer: een waar monnikenwerk. Toen uw aspirantschap van het NFWO in 1955 verstreek, zette u een opmerkelijke stap: u werd ondernemer en kwam aan het hoofd van de breigoederenfabriek van uw schoonouders en van steenfabrieken van uw vader in de Kempen. Een tiental jaren bleef u ondernemer, maar daarna koos u resoluut voor een academische carrière. Van uw ingeboren ondernemingszin en -talent zou u echter later als professor nog blijk geven door colloquia, congressen, onderzoeksprojecten en collectieve publicaties te initiëren en te organiseren. Ondanks het vele werk en de grote verantwoordelijkheid die al die jaren met het ondernemerschap gepaard gingen, combineerde u het met het verder uitwerken van uw doctoraal onderzoek dat uiteindelijk resulteerde in de reeds genoemde driedelige Engelstalige publicatie (*the Growth of the Antwerp Market*) waarmee u op 28 november 1963 aan de Katholieke Universiteit Leuven promoveerde tot doctor in de historische wetenschappen. Daarmee realiseerde u een meesterwerk, dat, ook al is het nu al 55 jaar oud, als economisch-historische monografie over Antwerpen én de Europese economie tijdens het ancien régime nog steeds *incontournable* is.

Vele aspecten die in uw doctoraatsonderzoek aan bod kwamen, bleven uw aandacht opeisen. U heeft doorheen uw carrière bijzonder veel gepubliceerd, zowel boeken als tijdschriftartikelen, waarmee u meermaals hoogstaande wetenschappelijke prijzen in de wacht sleepte. Het waren stevast belangrijke publicaties. Ik denk onder meer aan methodologische bijdragen die u schreef met betrekking tot de geschiedenis van prijzen en lonen, aan artikels waarin u sociaaleconomische thema's zoals honger, voeding en armoede belichtte of waarin u zich creatief en vooral blikverruimend mengde in historische debatten, aan uw 'magnum opus' over de West-Europese wolindustrie tussen 1500 en 1750, gepubliceerd in de *Cambridge History of Western Textiles* (2003), aan uw schitterende boeken over financiële en bancaire geschiedenis – de monografieën over de Kredietbank, de Société Générale en de Nationale Bank – en natuurlijk denk ik ook aan de *Geschiedenis van de Stad Lier*, die u in 2016 publiceerde. Dat boek was zo vlug uitverkocht, dat vrij onmiddellijk aan een heruitgave werd gedacht. Werkelijk kenmerkend voor u is dat u, met het oog op die heruitgave, opnieuw kritisch naar uw tekst kijkt en die desnoods nog aanvult en verbetert.

Zoals uw vriend en collega, wijlen Professor Raoul Van Caenegem het formuleerde in het *Liber amicorum* dat u in 1993 werd overhandigd, u peregrineerde ook graag in tijd en in ruimte. U beperkte uw onderzoek niet tot Antwerpen of tot uw geboortestad Lier en u bleef niet hangen in het ancien régime, maar u bestudeerde ook de hedendaagse tijd. Ik vermeldde reeds enkele bankgeschiedenissen. In 1983 publiceerde u bovendien *De gebroken Welvaartscirkel*, opnieuw een kanjer van een boek, waarin u op indrukken wijze, diepgravend, de economische ontwikkeling van de Westerse industrielanden na de Tweede Wereldoorlog

analyseerde. Het werd eens te meer een voltreffer die in vele talen werd vertaald.

Uw facetrijk onderzoek, uw rijke inzichten, uw boeiende publicaties en lezingen over historisch-economische thema's allerhande, bezorgden u grote naambekendheid, ook v r buiten onze nationale grenzen. U verrichtte vaak langdurig historisch-economisch onderzoek in het buitenland, maar u werd er ook uitgenodigd om seminars en colleges te geven. En dat deed u, van de Verenigde Staten in het Westen tot Japan in het Oosten! De wereld werd uw *global village*. U werd corresponderend lid van buitenlandse academies, stichter, voorzitter of lid van nationale en internationale

organisaties en u leidde redactiecomit s. U was ook jarenlang voorzitter van de *International Economic History Association*, waarvoor u in 1990 in Leuven het Tiende Internationaal Economisch Historisch Congres organiseerde met ruim 1500 deelnemers van over heel de wereld. Wat mij toen bijzonder duidelijk werd, was niet enkel dat u omwille van uw kennis wereldwijd in hoog aanzien stond, dat u een ontzaglijk netwerk had uitgebouwd van historici en economen, maar vooral dat u zoveel vriendschap kreeg. Die vriendschap kreeg u – ik ben er rotsvast van overtuigd – omdat u zelf nooit ophield onvoorwaardelijk vriendschap als het ware rond te strooien. Uw collega's, uw medewerkers, uw studenten ... u droeg hen altijd een warm hart toe. En dat deed u samen met wijlen uw lieve echtgenote, Monique Verbreyt, die als historica ook uw klankbord, uw mede-onderzoekster, uw medeauteur, uw kritische recensente en uw reisgenote was en die tevens voor uw vele vrienden en studenten een lieve innemende gastvrouw was, aan wie ik in grote genegenheid de beste herinnering bewaar.

Beste Professor Van der Wee, van harte gefeliciteerd naar aanleiding van uw negentigste verjaardag. Dank voor ... alles! Het ga u goed!

Herman Van der Wee naast Helma De Smedt en haar man Erik Houtman (foto   Peter Thoben)

Minus van Looi, een romanschrijver uit de Limburgse Kempen

DOOR JOS VAN THIENEN

‘Laat me nu eerst eens goed en diep ademhalen en dan zal het rap verteld zijn.’

Minus Van Looi op jeugdige leeftijd (foto Loois Archief- en Documentatiecentrum)

Het lot lijkt Minus van Looi gunstig gezind. Dat is een conclusie die we mogen trekken nu gebleken is dat deze volkse schrijver een bescheiden stekje heeft verworven in de geschiedenis van de Nederlandse literatuur. Een plaats tussen schrijvers die – we moeten eerlijk zijn – de roman in het algemeen of de streekroman in het bijzonder meer glans en meer vernieuwende impulsen hebben gegeven. Minus van Looi heeft er nooit een geheim van gemaakt dat hij voorbeelden nodig had om zich aan op te trekken. Hij stelde zich dan ook tevreden met een plaatsje in de schaduw. In een brief¹ aan Angèle Manteau, gedateerd 6 juli 1943, gaf hij het volmondig toe: “Ik zal nooit een Streuvels, een Walschap of een Roelants worden.” Maar die zelfkennis stond zijn mateloze ambitie niet in de weg, integendeel: “Maar met het weinige talent dat ik mocht ontvangen heb ik steeds gewoekerd naar mijn beste vermogen. Ik heb me derhalve in geweten niets te verwijten.”

En of hij zich niets te verwijten had! Wat kun je anders zeggen van iemand die op zijn veertiende noodgedwongen de schoolbanken verliet om aan de slag te gaan in het kleermakersatelier van zijn vader, die tot in 1942 voltijds kleermaker

en winkelier bleef, maar die er desondanks in slaagde om een tiental romans uit zijn potlood te toveren (meer dan de pen was het potlood zijn schrijfinstrument). Op de keper beschouwd deed hij precies datgene wat hij veel van zijn romanhelden liet doen: koppig en wilskrachtig zijn milieu en zijn afkomst overstijgen en uitgroeien tot een toonbeeld voor anderen. Met wat overdrijving kunnen we stellen dat hij zijn eigen roman leefde en beleefde.

Schrijver van *Aloud Boerenbloed*

Hij werd geboren op 22 april 1892 als jongste kind in een gezin van vijf en kreeg de toepasselijke voornaam Benjamin: Benjamin Vandervoort. Als beginnend auteur koos hij een pseudoniem dat hem linkte met zijn geboortestreek, want in de volksmond

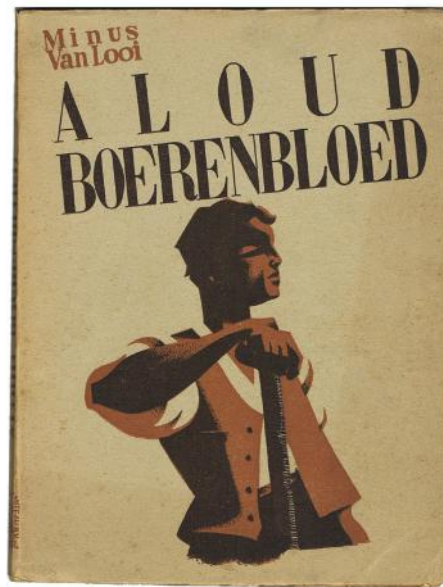
Minus van Looi (foto collectie Roger Vandervoort)

wordt Tessenderlo *Looi* genoemd. Deze band zal hij nooit verloochenen. De hele duur van zijn schrijversleven zal Minus van Looi zich laten inspireren door plaatsen, figuren en situaties uit zijn dorp. Gretig beluisterde en adapteerde hij de verhalen van zijn klanten terwijl hij knip- en naaiwerk verrichtte. Hoewel hij over een grote fantasie beschikte en zijn romanwereld zich steeds idealistisch verwijderde van de alledaagse werkelijkheid, is Tessenderlo er als setting nagenoeg altijd herkenbaar in aanwezig. De Schans, de Groenpoort, het Hooghuis, de Achterheide, Baal, enzovoort, het zijn allemaal bestaande locaties. De nadrukkelijke connectie met de gemeente Tessenderlo verklaart alvast voor een groot deel waarom zijn dorpsgenoten hem in de armen hebben gesloten en hem willen behoeden voor het grote vergeten. Aan de gevel van zijn woonhuis prijkt een gedenkplaat (1977), voor de gemeentelijke bibliotheek staat zijn standbeeld (2002) en sinds 2004 is een jaarlijkse literaire prijs naar hem vernoemd.

Opmerkelijker is echter dat enkele literatuurhistorici deze schrijver-kleermaker evenmin uit het oog hebben verloren. Tot vandaag geniet hij waardering voor tenminste één roman: *Aloud Boerenbloed* (1941). Dit is vooral te danken aan Dirk De Geest, die Minus van Looi als het ware heeft gerecupereerd. In 1999 wijdde hij in *Dietsche Warande en Belfort*² een bijdrage aan deze roman, een hoogtepunt in het oeuvre van Minus, waaruit zijn signatuur duidelijk blijkt. De Geest noemt

dit boek een ‘van de markantste exponenten van het genre van de boerenroman’. Hij stelt de vraag of dit werk de afspraak met de literatuurgeschiedenis ten onrechte heeft gemist. Het antwoord laat hij open, maar hij schrijft met sympathie over het boek, zonder blind te zijn voor de mindere kanten, zoals de stereotiepe verhaalelementen, de nadrukkelijke vertellerscommentaren en de melodramatische wendingen waarmee de plot naar een einde kronkelt.

Door Van Looi opnieuw onder de aandacht te brengen, zette De Geest de deur op een kier voor een ruimere (hernieuwde) erkenning. En zie! In 2015 hield ook Jacqueline Bel in *Bloed en rozen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1900-1945* Van Loois roman *Aloud Boerenbloed* tegen het licht. Iets meer dan een bladzijde kreeg het boek in haar overzicht toebedeeld. Zodoende gaf Bel aan de auteur een zitje in het pantheon van de Nederlandse literatuur voor de periode tot 1945. Of hij daar thuishoort? Bel argumenteert dat deze vitalistische roman in elk geval

voor een voorzichtige vernieuwing zorgde in het conservatieve genre van de streekroman. Ze denkt dan onder meer aan de ontwikkeling die het hoofdpersonage Christen Rora doormaakt, zijn sociale mobiliteit. Hij groeit op voor galg en rad in een marginale buurt, de Varkenshoek, waar de mannen zich als beesten gedragen en de vrouwen hen voortdurend aantrekken als echte moederdieren. Maar Christen wordt omhooggetrokken naar het licht. Hij ontpopt zich tot een exemplarische held. Zoals zijn naam Christen een missie doet vermoeden, zo ook heeft de naam van zijn geliefde Lucia een symbolische lading (cf. het Latijnse *lux*). Het boerenbloed uit de titel slaat niet enkel op Christen, maar ook op zijn

grote vijand Dolf Dankers, die uiteindelijk nog op begrip kan rekenen omdat hij handelt uit een onweerstaanbare aangeboren drang naar het boerenleven en de natuur.

Zijn leven rap verteld

Gerard Walschap, die van Angèle Manteau *Aloud Boerenbloed* ten geschenke had gekregen, liet de uitgeefster weten: ‘Hij schrijft mij na’. Wilde hij suggereren dat er imitatie in het spel was? *Boerenbloed* vertoont nu eenmaal opvallende gelijkenissen met Walschaps twee jaar eerder verschenen roman *Houtekiet*. Van plagiaat is echter geen sprake. Minus van Looi was grotendeels klaar met *Boerenbloed* toen *Houtekiet* uitkwam. Anderzijds is Walschap een van die auteurs van wie we vaak de adem voelen in het verhalend werk van Minus van Looi. Walschapiaans is bijvoorbeeld het hoge tempo waarmee Van Loois verhalen zich voor het oog van de lezer ontrollen, met sprongsgewijze overgangen naar telkens andere personages en gebeurtenissen. In zijn roman *Koolputtersvolk* (1946) laat hij zijn alwetende verteller zeggen: “Laat me nu eerst eens goed en diep ademhalen en dan zal het rap verteld zijn”.

Zijn schrijversleven laat zich op dezelfde snelle wijze vertellen. We kunnen hierin twee periodes onderscheiden: een eerste waarin hij zich het schrijversmétier toe-eigent, al wat successen mag ervaren, maar ook het hoofd moet bieden aan tegenslagen; en vervolgens een periode van bijna onstuimige creativiteit. Het scharnierjaar is 1936. Hij is dan 44 en beseft dat hij nog maar weinig heeft gepubliceerd. Van in zijn jeugd was het nochtans zijn wens om schrijver te worden. Het geluk stond aan zijn kant, want twee dorpsgenoten die eveneens literaire aspiraties koesterden, ontfermden zich over hem: de jeugdschrijver Felix Persoons (1892-1972) en vooral de toonaangevende recensent en toneelcriticus Constant Godelaine (1888-1942). Deze laatste zou hem gedurende enkele decennia bijstaan als lector, corrector en mentor. Godelaine was naar eigen zeggen onmiddellijk getroffen door de ruwe schoonheid van Van Loois talent en was graag bereid om die te polijsten. En of dat nodig was. Minus was weinig geschoold en nam het niet zo nauw met spelling, interpunctie en grammatica. Toch beleefde hij met zijn eerste schrijfsels enkele instant successen. Zijn novelle *Treurig Leven* werd in 1917 bekroond door het Hasselts Leesgezelschap en zijn mijnwerkersnovelle *Balrozekes* verscheen in 1924 in de populaire Duimpjesuitgaven. Voor twee omvangrijke romans vond hij helaas geen uitgever. Om deze en andere redenen raakte het schrijven in deze periode wat op het achterplan. Er waren overigens ook nog zijn kleermakerij en zijn gezin. In 1921 was hij gehuwd met Odille Buvens (1901-1993). Ze kregen drie kinderen en openden een winkel. Toen in 1929 hun zoontje stierf, werd het jarenlang heel stil rond de auteur.

Het keerpunt kwam er met zijn meest populaire roman *Op Baalmolen*. In 1936 zette hij zich als een bezetene aan het schrijven om te bewijzen waartoe hij in staat was. Het manuscript kwam in één langgerekte ademtocht tot stand. Tot grote opluchting van de auteur werd *Op Baalmolen* opgenomen in het fonds van de katholieke uitgeverij Davidsfonds, die zich graag liet meedrijven op het succes van streekromans. Het boek verscheen in 1940 in een grote oplage en bezorgde hem naam en faam in Nederland en Vlaanderen. Uitgeven bij het Davidsfonds was voor Van Looi een lang gekoesterde droom. Nu die werkelijkheid geworden was, stopte hij in 1942 als kleermaker om tijd te creëren voor het schrijven. Na *Op Baalmolen* kwamen in een snelle opeenvolging enkele belangrijke romans tot stand: *Aloud Boerenbloed* (1941), *De Bastiaensen* (1942), *Het Leeuwenhof* (1944), *Koolputtersvolk* (1946), *Het Geslacht van Hoogeneik* (1951), *Mannen van de Achterheide* (1952) Het intense ritme stokte toen hij omstreeks 1951 af te rekenen kreeg met gezondheidsproblemen. Een embolie met een gedeeltelijke verlamming van zijn rechterhand tot gevolg verhinderde hem een nieuwe roman te schrijven, ook al ondernam hij koppige pogingen met links. Minus stierf op 23 april 1952, op een wijze die enkele karakterkoppen in zijn romans hem hadden voorgedaan: bonkig. Hij voelde zich niet lekker, ging naar bed en stierf in het bijzijn van zijn vrouw en enkele vrienden. Zestig jaar, een onvoleind leven. Maar zijn ambitie om schrijver te worden had hij waargemaakt tot bewondering van velen. Zijn vriend Constant Godelaine had hem in 1941 al toevertrouwd in een heel amicale brief: “Beste Benjamin, hoe ver staan we van de beginjaren af. Wij worden stilaan oud, maar wij hebben beiden heel wat weg afgelegd. Gij vooral. Ik moet U eerlijk bekennen dat ge mijn verwachtingen nog overtroffen hebt”. Kon Godelaine toen vermoeden dat zijn vriend bijna 80 jaar later nog steeds een paragraaf zou vullen in het verhaal van de Nederlandse letteren? Of beter: in één van die verhalen, want de geschiedenis heeft veel gezichten.

Noten

- 1 De brieven waaruit ik in dit artikel citeer, bevinden zich in het Letterenhuis Antwerpen (deelarchieven Minus van Looi, Constant Godelaine en Uitgeverij Manteau).
- 2 De Geest, Dirk, Door Onze Lieve Heer bij de haren omhooggetrokken ... *Aloud Boerenbloed* (1941) van Minus van Looi, in: *Dietsche Warande en Belfort* 144 (1999), nr 1, 245-258

Minus van Looi en Odille Buvens (foto Loois Archief- en Documentatiecentrum)

Bob Vincke (foto © Peter Thoben)

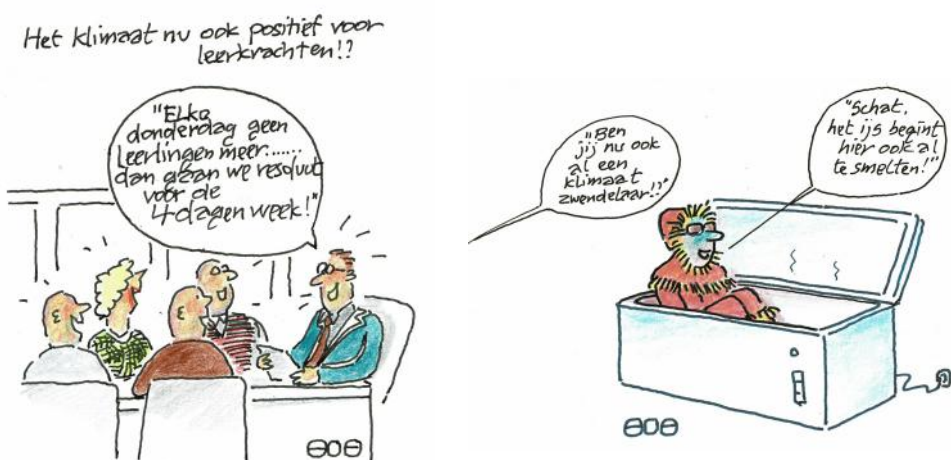
Bob Vincke, dodelijke ernst weglachen

DOOR FRANS ALDELHOF

Humor is van alle tijden en alle plaatsen. Sinds mensenheugenis doen schrijvers, dichters, schilders, tekenaars, zangers en entertainers hun uiterste best om hun publiek aan het lachen te brengen. Al dan niet met succes. Broeder Max schreef ooit: “Geen drank verschaalt zo vlug als humor”. Helaas heeft men vaak bij de maaksels van bepaalde ‘humoristen’ eerst de neiging om te gaan huilen en nadien om er op te schieten. Inderdaad, niets is zo onbehaaglijk dan een mop die het niet doet. Cartoonist Bob Vincke heeft vooralsnog geen angst voor de witte bladzijde, zijn beeldgrappen ademen nog steeds de essentie van een humoristische situatie, een adequate benadering die hij nooit mag prijsgeven.

In 1964 verscheen bij uitgeverij Heideland Hasselt de Vlaamse Pocket *De lachende tekenpen*. Kartoens met als ondertitel: ‘Grafiese humor uit Vlaanderen’. Het boekje is van de hand van ons achtenswaardig medelid Gaston Durnez, die niet alleen een efficiënte keuze maakte uit tal van destijds actuele cartoons, maar het boekje eveneens inleidde met een degelijke historiek aangaande de herkomst van het woord ‘cartoon’ en aansluitend tekst en uitleg gaf aangaande de artistieke van de eerste cartoonisten in het buitenland en die vanuit Vlaanderen in het bijzonder. Gaston Durnez kon er van meespreken, hij was in Vlaanderen immers zeer actief in de beginperiode van de Vlaamse kleinkunst. Zo verscheen reeds in 1954 zijn kolderbundel *Muzenissen* en zes jaar later tekende Hugokee cartoons voor zijn dichtbundel *Wiltzang*. In het zog van de kleinkunstrage maakten cartoonisten als Gal, Got, Hugokee, Joke, Picha en Stef om er maar enkele te noemen, hun opmars, al dan niet gepatroneerd door de sinds 1952 jaarlijkse cartoonentoonstellingen van de V.T.B. en aansluitend de diverse ‘salons van de humor’. De *Salons van de Vlaamse humor* werden overigens in 1972 uitvoerig belicht door Karel de Decker in de inleiding van alweer een Vlaamse Pocket. Hij publiceerde in de 259ste VP-uitgave een selectie van cartoons van cartoonisten die de laatste 25 jaar geregeld succesvol aan bod waren gekomen. Naast de gevestigde waarden, werd in de VP ook jong talent opgenomen, o.a. Leo Dress, Brasser, Luk Cooke, Ploeg, Roer en Bob Vincke, die zijn cartoons kortweg met Bob ondertekent.

Onze Kempische bondgenoot Bob Vincke heeft vrijwel geheel zijn leven zijn tekenpen in humoristische inkt gedoopt. Niet zonder succes, overigens. Bob, geboren in 1942 te Westmalle, vond gaandeweg een vaste stek in Heusden-Zolder. Na het beëindigen van zijn studie voor onderwijzer behaalde hij aan de Provinciale Normalschool van Tienen het diploma van regent plastische

Schoolklimaat & Klimaatzwendelaar (cartoons © Bob Vincke)

kunsten en volgde hij in dezelfde stad lessen aan de stedelijke academie. Als leraar plastische opvoeding (PO) kwam hij in diverse scholen terecht, namelijk in de athenea te Genk, Houthalen, Heusden-Zolder, Bree, Overpelt en de Sport-humaniora te Hasselt. De mutatie naar diverse onderwijsinstellingen intendeert dat het vak plastische opvoeding in het voortgezet onderwijs al jaren stiefmoederlijk wordt behandeld, de lesuren PO moeten systematisch wijken voor andere vakken met het gevolg dat de lesgevers PO, vaak maar voor één lesuur, in verschillende scholen terechtkomen. Helaas is er momenteel op dit punt nog weinig veranderd. Onlangs schreef lerarenopleider Koen Cools in de Standaard dat het resterende lesuur PO “in wezen een inhoudelijke en praktische boycot betekent van kwaliteitsvol beeldonderwijs”.

Al op zeer jonge leeftijd gaf Bob Vincke te kennen dat hij aanleg had voor tekenen. Dat is op zichzelf niet zo ongewoon, ware het niet dat de jonge Bob zich gaandeweg hartstochtelijk op de tekenkunst ging toelagen. Het werd meteen duidelijk dat Bobs tekentalent grotendeels zijn toekomst zou bepalen. Zo geschiedde. Na zijn onderwijzersdiploma koos hij resoluut voor een kunst-richting. Hij volgde lessen aan de academie en voltooide in 1964 zijn studie als regent plastische kunsten. Zijn dienstplicht in 1966 was kennelijk niet zinloos. Zijn loopbaan als cartoonist startte inderdaad effectief tijdens zijn militaire dienst toen zijn mederekruten hem geregeld vroegen om een tekening op een kaartje te maken dat vervolgens naar hun lief of verloofde werd opgestuurd. Van dan af veroverde Bob Vincke gaandeweg een bijzondere plaats in het rijtje van Vlaamse cartoonisten. Geregeld doken zijn cartoons op in kranten en tijdschriften en zelden liet hij een *Salon van de Humor* of een *Kartoenale* voorbijgaan zonder

De nieuwe paus & Trump Ich bin ein ... (cartoons © Bob Vincke)

zijn deelname. De prijzen bleven niet uit. De *Lierse Kartoenale*, die in november 1969 haar beloop kreeg, kroonde de werken van Bob Vincke met de prijs van de *Witte Humor*. Het *Derde Humorfestival te Beringen* in 1971 leverde Bob de *Prijs van het publiek*. In 1977 werd hij op de *16de Wereldkartoenaal* bekroond met de prijs voor de beste Belgische inzending. Bob Vincke kaartte destijds in zijn cartoons vooral negatieve toestanden in de maatschappij aan. Mijnsluitingen, luchtbezoedeling, nationale rampen, leger en seksperikelen leverden meer dan genoeg stof om zijn visie hieromtrent in stijlvolle cartoons te verwerken. Zijn standpunt hieromtrent ligt er niet om: cartoons zijn er om de dodelijke ernst weg te lachen.

Bob is bovendien een begenadigd karikaturist die veelal ter plekke zijn modellen omtovert tot grappige figuren. Hij zal met zijn werk nog herhaaldelijk het publiek bekoren en de daaraan verbonden publieksprijzen in ontvangst nemen. Inmiddels is zijn lijst van prijzen en deelnames aan humorevenementen zo uitgebreid geworden dat zelfs een geselecteerde opsomming nauwelijks aan zijn diverse activiteiten tegemoet komt. Bob Vincke behaalde prijzen in Vlaanderen o.a. in Beringen, Oostende en Hasselt, maar ook ver buiten de landsgrenzen werd hij gelauwerd o.a. in Montreal, Moskou en Skopje.

In tegenstelling tot de landen van het Oostblok, waar reeds in de jaren 1970 een cartoon evenwaardig beschouwd werd als elke andere grafische kunstuiting, werd in Vlaanderen het genre als minderwaardig beschouwd. Bob Vincke reageerde fel tegen die verbreide onderwaardering en besloot om een cartoonistenvereniging in het leven te roepen. Die kwam er daadwerkelijk in 1981 met de hulp van gelijkgestemde zielen. Op 7 mei 1981 vond in Beringen de officiële stichtingsvergadering plaats. Voorzitter werd Bob Vincke. De alsnog Limburgse

vereniging met als embleem *Kever* vzw had tot doel de Vlaamse cartoon te propagieren. Vandaag vertegenwoordigt de vereniging zowel Nederlandstalige als Franstalige cartoonisten. Bob Vincke is trouwens na al die jaren nog steeds de bezieler en voortrekker van *Kever*. Inmiddels is *Kever* vzw ontbonden, maar de groep leeft voort in de vorm van een feitelijke vereniging. Daar komt nog bij dat op 1 maart 1984 het driemaandelijks cartoontijdschrift *Kever* het levenslicht zag. In het eerste nummer constateren we dat de cartoonistenvereniging *Kever* – met maatschappelijke zetel in Limburg – in alle Vlaamse provincies een afdeling heeft opgericht. Later veranderde het blad in een Tweemaandelijkse Nieuwsbrief.

Is *Kever* het geesteskind van Bob Vincke, de Limburgse cartoonist had ook de hand in de cartoonistenvereniging *FECO* (Federation of European Cartoonists Organisation). Samen met Peter Nieuwendijk, die naar het voorbeeld van *Kever* en met de hulp van Bob Vincke de Nederlandse cartoonistenvereniging *De Tulp* had opgericht, startte hij in 1983 te Beringen met *ECUN* (European Cartoonists Organisation), later herdoopt tot *FECO* en tot op heden de grootste federatie van cartoonisten ter wereld.

Bob Vincke verdient beslist een optimale waardering voor zijn talloze spitse cartoons, idem dito voor zijn gedreven engagement inzake het cartoongebeuren in binnen- en buitenland.

Polen het gaat te ver (cartoon © Bob Vincke)

Jaap Oudes (1926-1998) in de ban van Vlaanderen¹

DOOR PETER THOBEN

Jaap Oudes, 1984 (foto © Ben van Noordwijk)

Wie was Jaap Oudes?

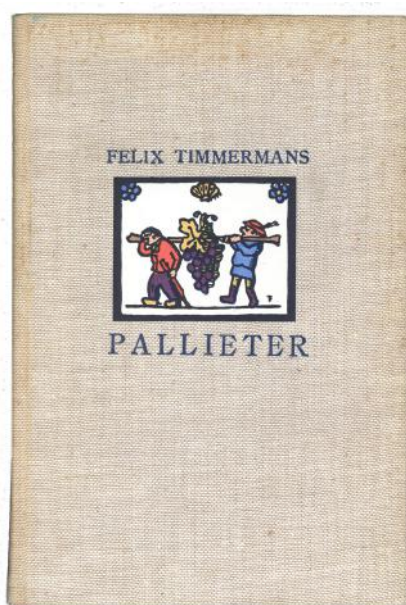
Jaap Oudes is op 1 februari 1926 in Oudorp bij Alkmaar geboren als enig kind van het in 1923 getrouwde echtpaar Dirk Oudes (1895-1969) en Aaltje de Boer (1902-1981). Vader Dirk is eigenlijk schoenmaker, maar gaat later in antiek, goud, zilver en aardewerk handelen en repareert klokken en horloges. Vanwege een schildklierziekte verloopt Jaaps groei traag en moeizaam, levenslang moet hij medicijnen slikken. Zijn ouders zijn zeer bezorgd voor het welzijn van hun zoon. Vader Dirk Oudes komt op zijn zoektochten naar handel en reparatieopdrachten in contact met amateurschilders zoals Jan Plas en de gebroeders Koos en Bernard Stikvoort. Hij sluit zich aan bij de kunstgroep ‘Doorwerken’ en wordt door de Duitser Erwin Bowien (1899-1972), afkomstig uit Solingen en in 1932 naar Nederland gekomen, op het juiste schilderspoor gezet. Midden jaren 1930 vindt Dirk zijn eigen schilderstijl en in 1937 heeft hij zijn eerste expositie. Schilderen om te verkopen hoeft hij niet, maar het is eerder liefhebberij. Door omgang met Selly Koning (1896-1967), dochter van kunstschilder Arnold Koning, kunstcriticus Kaspar Niehaus en Jaap Kuijper en vriendin Lies Sluijters verkeert hij in kunstkringen. Als hij in 1969 overlijdt heeft hij als autodidactisch kunstschilder naam door zijn eigenzinnige en herkenbare beeld- en vormtaal.

Aandacht voor schilderen en tekenen heeft Jaap dus niet van een vreemde. Daarbij ziet hij dat zijn vader niet direct schildert om den brode. Ook Jaap zal, nadat hij voor de tuinderij ongeschikt blijkt, zijn leven lang niet voor de kost hoeven werken. Door de financiële zorg van zijn ouders kan hij zijn leven lang onbezorgd tekenen en reizen om inspiratie op te doen. Van zijn vader mag Jaap niet naar de academie, maar op zijn 19de jaar stuurt hij hem met papier en potlood op pad om te tekenen, want ‘Leren is afleren’ volgens vader Dirk. Jaap moet dus alles ten aanzien van anatomie, perspectief, compositie etc. zelf uitzoeken en zich eigen maken. Na eerst jaren braaf de natuur natekenen en werk van andere kunstenaars vindt hij zijn eigen vormtaal door er een eigen interpretatie aan te geven en tot iets eigens te maken. Hij vervormt gebouwen, gebruikt kleurnuances om ruimtelijkheid te suggereren en hanteert schaduwwerking of perspectief nauwelijks, maar zeker niet consequent op een manier die wij ook wel bij Fred Bogaerts en Anton Pieck zien. Aanvankelijk werkt hij tot omstreeks 1954 met pastelkrijt, maar ruilt dat voor kleurpotlood in, omdat het minder kliebert dan verf en het minder gemakkelijk verveegd dan pastelkrijt. Zo vervaardigt hij spontaan, intuïtief en met geduld grote, gedetailleerde tekeningen die later speelser, lossier en gedurfter zijn. Hij exposeert en verkoopt spaarzaam. Zijn eerste echte tentoonstelling wordt bij zijn 60ste verjaardag gehouden in Gemeentemuseum Helmond, Museum De Zalm Mechelen en Westfries Museum Hoorn. Hij werkt dus voor zijn eigen genoegen. Het geeft doel aan zijn leven. Jaap is geen hemelbestormer en heeft geen behoefte ermee voor het voetlicht te treden, wat op zichzelf al heel bijzonder is. Op 24 januari 1998, vlak voor zijn 72ste verjaardag overlijdt hij in Alkmaar.

Zijn voorkeur voor Vlaanderen

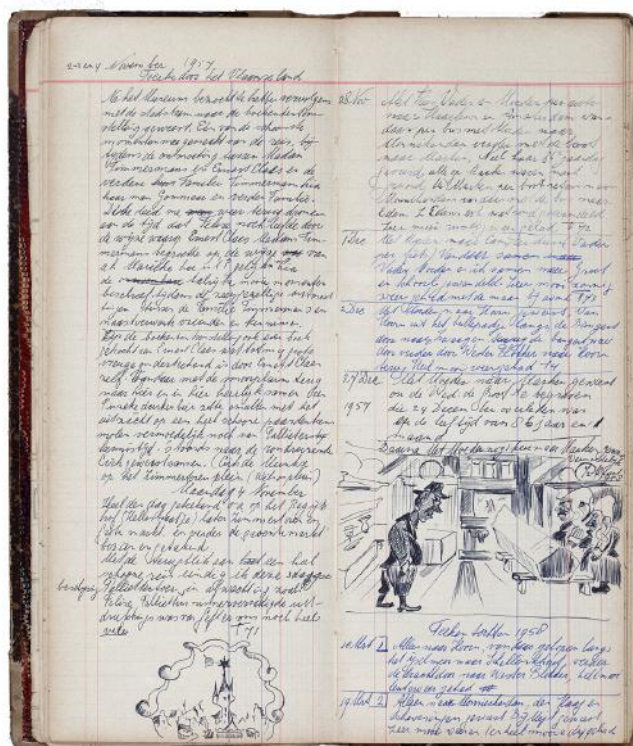
De kennismaking met Vlaanderen is in huize Oudes via het succesvolle boek *Pallieter* van Felix Timmermans (1886-1947) verlopen. Genoemde huisvriend Bowien zou het vanwege het volkse karakter aanbevolen hebben. Vader Oudes leest het uit en zal er binnenhuis ongetwijfeld over gesproken hebben. Zo maakt zoon Jaap kennis met deze Vlaamse schrijver. In de periode dat hij thuis in de Tweede Wereldoorlog ondergedoken is om buiten de arbeidsinzet te blijven, krijgt Jaap van genoemde Selly Koning meer boeken van Felix Timmermans, die hij verslindt. Maar ook boeken van Dik Trom, de deugniet van Joh. Kieviet (1891), Ernest Claes, Antoon Thiry en Maurits Sabbe boeien hem.

Voor al het boek *Pallieter* uit 1916 spreekt hem bijzonder aan. De figuur Pallieter is een zorgeloze flierefluiter of vagebond die het leven gemakkelijk ziet en vrolijk door het leven gaat met humoristische voorvallen, hij geniet van de schoonheid van de schepping. Jaap gaat zich meer en meer identificeren met de figuur van Pallieter.

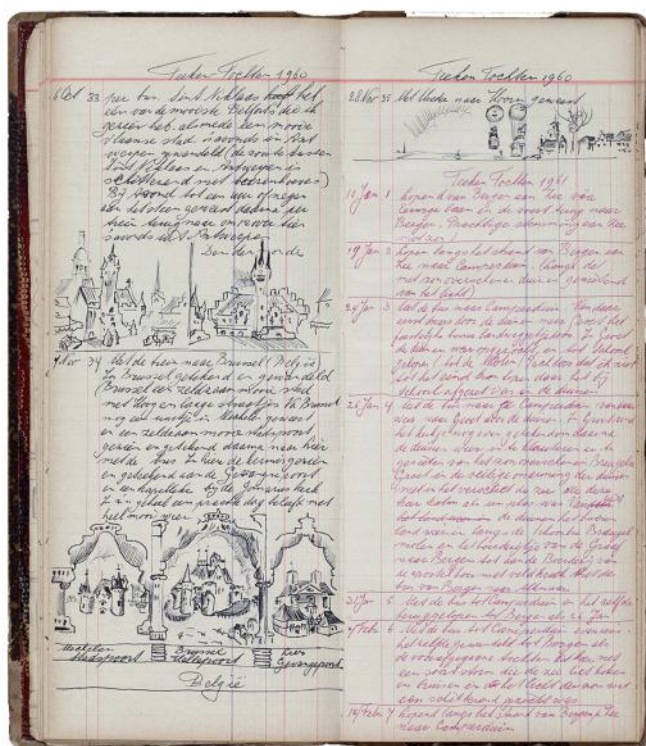
Timmermans schrijft beeldend en sterk visueel gericht, de woorden stimuleren de eigen verbeelding en bieden ruimte om die naar eigen goeddunken in beelden om te zetten. Het is een tijdsgebonden werkwijze die wij nu, in onze tijd met een overal aanwezige beeldcultuur, niet meer nodig hebben en kennen. Zoals in Noord-Holland is Jaap Oudes onder de indruk van historische gebouwen en kerken, klederdrachten (van Marken en Volendam), gebruiken en gewoonten, maar in het katholieke Vlaanderen, terwijl hij zelf protestant is, vindt hij dat allemaal in het kwadraat. De spreekwoordelijke bourgondische mentaliteit biedt hem mentale vrijheid. Je kunt hem een vriend van Vlaanderen noemen zoals uit zijn notities in het Teekentocht-boek over de periode 1956 tot 1964 blijkt. Aantrekkelijk in het boek zijn de vlotte schetsjes of tekeningetjes van wat hij onderweg heeft gezien en die vertrekpunt zijn voor sommige van zijn kleurpotloodtekeningen. Tevens moet hij talloze schetsen van stadhuizen, belforten, kerken, begijnhoven, processies, carnavalsstoeten, reuzen, kermissen, circussen enz. gemaakt hebben, die hij voor zijn tekeningen heeft gebruikt. Van de gekleurde tekeningen in zijn oeuvre heeft zo'n 60 procent Belgische steden en gebeurtenissen tot onderwerp. Jaaps enthousiasme blijkt uit zijn woorden: "Dit alles overgoten met zeer schoon weer gaf mij een ongekennde vreugde die niet in enkele regels is af te doen.", "Bokrijk in België is een Breugelparadijs.", "Een tocht om nimmer te vergeten zo mooi."

Als eerste reis in het boek is een tocht opgetekend die hij van 23 tot en met 26 april 1956 met vader, moeder en Wim Godijn als chauffeur maakt via Maastricht ("overnacht, zeer mooie stad schilderachtig"), Hasselt ("heel interessante markt gezien met verkens"), Diest ("mooie oude Vlaamse stad met heel mooi Begijnhof

en mooie vest met grote beeldenkasten langs de vestkant”), Scherpenheuvel (“schitterende koepelkerk en wondermooie kruisweg in prachtig land met de 14 kruiswegkasten met beeldengroepen”), naar Leuven en Namen (“onderweg wondermooie karakteristieke boerderijtjes in Vlaamse stijl en veldbuiken met ploegen getrokken door 3 ossen ...”). Hij noteert verder: “De terugroute hetzelfde tot Leuven vandaar naar Mechelen en Lier. In Lier jammer genoeg geen slaappleats kunnen vinden. Toen tot Mortsel gereden en daar overnacht en de volgende dag weer terug naar Lier. Madam Timmermans helaas niet thuis getroffen. Ook de volgende dag niet thuis. Bij Mijnheer Bogaerts op bezoek geweest. De Begijnhofkerk en de Sint-Gummaruskerk gezien beide heel mooi. De laatste nacht ook in Mortsel geslapen. Van de hotelhouder 2 boeken cadeau gekregen genaamd Brouwer en Boerenpsalm, beide van Felix Timmermans. Met hotelhouder heel interessant gesproken. Een goede bekende was 15 jaar dat hij Timmermans voor het eerst sprak. ...”

Een hoogtepunt moet in november 1957 het bezoek met zijn vriend Niek Reek aan de Boekenbeurs in de Feestzaal aan de Meir in Antwerpen geweest zijn. Hij noteert: “Een van de mooiste momenten meegemaakt van de reis, tijdens de ontmoeting tussen Madam Timmermans en Ernest Claes en de verdere familie Timmermans Lia, haar man, Gommar en verdere familie. Dit deed me weer terugdromen aan de tijd dat Felix noch leefde door de wijze waarop Ernest Claes

Madam Timmermans begroette op de wijze van ah Marieke hoe is 't? Gelijk Lia de talrijke mooie momenten beschreef tijdens de zeer gezellige ontmoetingen tussen de Familie Timmermans en naastverwante vrienden en kennissen. Op de boekententoonstelling ook een boek gekocht van Ernest Claes wat tot mijn grote vreugde ondertekend is door Ernest Claes zelf." In april 1963 ontmoet hij wanneer hij met zijn ouders op reis is, Lia Timmermans opnieuw, nu in haar woonplaats Oostende "wat een jubelende belevens voor ons was".

Jaap Oudes construeert, evenals Timmermans, een ideale wereld, een droomwereld waar tevredenheid heerst en een feestelijke stemming. Wat hij tot één compositie als een grote vertelling samenbrengt zijn beeldelementen van verschillende achtergrond en herkomst. Ik zou hem een eclectische *beeldenstapelaar* willen noemen, omdat hij zijn hele blad vanuit een horror vacui vult op een fantasierijke manier tot een volle compositie, die toch nog overzichtelijk, hanteerbaar en verteerbaar blijft. De figuren van boeren, boerinnen, begijnen, nonnen en paters kun je Jaaps handelsmerk noemen, ze komen – al dan niet zwevend – over het hele beeldvlak voor. Als beschouwer kun je door goed te kijken in de tekening opgaan en je eigen gedachten over het verhaal laten opborrelen. Voor Jaap zijn het meer herinneringen aan reizen en houden ze bepaalde verhalen en situaties vast.

Vogelmarkt te Brussel – 1965, kleurpotlood 680 x 980 mm

Vuilen Bras wordt verwijderd van het Begijnhof te Mechelen – 1970, kleurpotlood 500 x 650 mm

Begravenis van Ernest Claes te Averbode – 1976, kleurpotlood 650 x 500 mm

Terugkeer van Pallieter en Charlotte op de Begijnhofvest te Lier – 1974, kleurpotlood 360 x 770 mm

Plaatsbepaling

Het is jammer, dat het tekenwerk van Jaap Oudes door het gebruik van regionalistische en folkloristische elementen als folkloristische kunst wordt beoordeeld en geormerkt. Ik denk dat het een toe-eigening van lieden uit de hoek van de volkscultuur is en de zelfstandige merites van Jaap Oudes werk daardoor tekort worden gedaan, want volkscultuur heeft veelal een pejoratieve connotatie. Zijn originele en volstrekt authentieke manier van werken met een geheel eigen handschrift verdient anders beoordeeld te worden. Zijn narratieve wereld heeft misschien geen grote diepgang en stelt geen problemen van wereldformaat aan de orde, maar heeft een luchtigheid die ook wel bij illustratief c.q. decoratief werk voorkomt. Om Jaap Oudes werk omdat hij een autodidactisch kunstenaar is, bij de naïeve kunst indelen, is wellicht ook niet juist want het is niet louter esthetisch c.q. een lust voor het oog en vertelt meer. In ieder geval hoop ik in een beperkt tijdsbestek de vrij onbekende Jaap Oudes die zich als Noord-Nederlander in Vlaanderen meer dan thuis heeft gevoeld, een ietwat grotere bekendheid gegeven te hebben. Mijn dank gaat uit naar Jan en Margot Oud van de Stichting Dirk en Jaap Oudes. Een nieuw boek over Jaap Oudes, nadat in 2006 een boek van vader Dirk is uitgegeven, is in wording en zal in het najaar van 2019 verschijnen.

Noot

- 1 Deze voordracht is aanleiding geweest mij te vragen nog een tekstbijdrage voor het nieuwe boek over Jaap Oudes te leveren. De tekst is uitgebreider en er is meer aandacht geschonken aan zijn – Vlaamse – inspiratiebronnen met name Felix Timmermans, Fred Bogaerts, Antoon Thiry, Ernest Claes en Anton Pieck. In een bijlage zijn de vele tochten en reizen uit het Teekentocht-boek naar België, met name Vlaanderen vermeld. Het beeldmateriaal is beschikbaar gesteld door de Stichting Dirk en Jaap Oudes.

Literatuur

Niehaus, Kasper, Jaap Oudes tekent folkloristische onderwerpen in primitieve trant, in: *De Telegraaf* van 12 oktober 1956

Catalogus *Noordhollandse Naïeven in Hoorn*, Westfries Museum en Culturele Raad Noord-Holland van 15 juni tot 31 augustus 1972

Kriegsman, Anton, In gesprek met Jaap Oudes, in: *Tekenen & Schilderen* 1 (1986), nr 2 van februari, 8-12

Verwiel, Harry, Een flierefluiter met potlood en papier, in: Catalogus *Jaap Oudes. Tekeningen*, Gemeentemuseum Helmond van 22 maart tot 25 mei 1986, Museum De Zalm Mechelen van 28 juni tot 21 juli 1986 en Westfries Museum Hoorn van 5 september tot 12 oktober 1986, 5-8

Smolders, Rob, *Dirk Oudes, een kinderlijke natuur met fantasie en talent begaafd*, Mierlo 2006 (uitgave t.g.v. tentoonstelling in Museum Kranenburgh Bergen)

Oud, Jan en Zeijden, Albert van der, Circus door een folkloristische bril. Jaap Oudes' verbeelding van het circus, in: *Volkscultuur Magazine* 1 (2006), nr 3, 4-8

Zeijden, Albert van der, Dromen van Cocagne, kunstenaar Jaap Oudes, geïnspireerd door Nederlandse en Vlaamse volks-cultuur, in: *Traditie* 15 (2009), nr 3, 16-19

Zeijden, Albert van der, De kleurrijke wereld van Jaap Oudes, in: *Volkscultuur Magazine* 4 (2009), nr 3 van najaar, 22-23

Jaap Oudes. Kleurrijk kunstenaar, Stichting Dirk en Jaap Oudes Tilburg z.j. [2009]

Jong, Nikki de, Literair kunstenaar Jaap Oudes. Regionalistisch erfgoed in beeld, 's-Hertogenbosch 2012 [masterscriptie Universiteit Utrecht]

Vos, Chiene en Oud, Jan, Westfriesland door de ogen van Jaap Oudes, in: *West-Friesland Oud & Nieuw*, Hoorn 2016, 12-30

Kersten, Ruud (eindred.), *'Als ik teken ben ik op reis' Jaap Oudes en zijn fantasievolle kijk op de wereld* met bijdragen van Ruud Kersten, Jan Nobel, Jan Oud, Peter Thoben, Chiene Vos en Albert van der Zeijden, Stichting Dirk en Jaap Oudes Mierlo/Tilburg 2019 [verschijnt 14 november]

“Marten Melsen schildert gelijk Stijn Streuvels schrijft”

Hoe journalisten kunst opeisen voor hun politiek-culturele veldslag

Een overzicht van de kunstkritiek die Streuvels' literair oeuvre zoekt te vergelijken met het picturaal werk van zijn tijdsgenoot kunstschilder Marten Melsen.

DOOR JAN H. MELSEN

Marten Melsen in zijn atelier te Stabroek, 1930 (foto Lode Zielens).
Collectie Stichting Marten Melsen

Inleiding

Tijdens mijn opzoekingen ter voorbereiding van de oeuvrecatalogus van mijn grootvader, kunstschilder Marten Melsen, geboren en getogen te Brussel in 1870 en overleden te Stabroek bij Antwerpen in 1947, viel het mij steeds op hoe graag journalisten het werk van kunstschilders vergelijken met schrijvers en letterkundig werk, alsof ze visuele kunst en esthetische emotie op die wijze dienden te vertalen naar meer leesbare taal voor de lezers van kranten en tijdschriften, en zodoende hun culturele bewustwording aan te scherpen in een bepaalde richting.

Wat me ook opviel, is dat in het kader van de toenmalige Vlaamse bewustwording op het einde van de negentiende en aanvang van de twintigste eeuw sommige schrijvers zich er zelfs aan wagen werk van een kunstschilder toe te eigenen aan die beweging en die schilders, zonder navraag, dergelijke ‘vertaling’ of interpretatie toe te schrijven. Marten Melsens dochter Cecile (1911-2002) vertelde bijv. hoe de journalist Léonce du Castillon, de Daensist, van Melsen ‘een Vlaming zou hebben gemaakt’, terwijl Melsen – Brusselaar met een Hollandse vader – naar ons weten zichzelf nooit ergens *Vlaming* in die zin heeft genoemd. Melsen heeft veel Vlaamse letterkundigen leren kennen en had zelfs grote sympathie voor hun werk in die ontvoogdingstijd. In een interview in 1933 zei hij ook dat het volk inderdaad diende ‘gemend’ te worden en dat kunstenaars daartoe dienden bij te dragen.¹ Maar hetzelfde gold voor Nederlandse, Waalse en Franse letterkundigen die hij had leren kennen, en waarvoor hij evenveel sympathie had. Wanneer iemand opmerkte dat Melsen van Stabroek was, ten noorden van Antwerpen, en dus volgens die persoon een Vlaming, gaf hij een gevat antwoord: “Ik ben niet van Stabroek, ik leef in de natuur!” Melsen noemde zichzelf eerst en vooral kunstschilder, die letterlijk zei: “*Tk schilder gelijk ik schilder*”, waarmee hij bedoelde dat hij niet tot een bepaald -isme wenste te worden gecatalogiseerd, maar wel dat kunstenaars heel alleen staan in de wereld.

Marten Melsen

Waar wij auteurs zeker wel kunnen volgen, is in de beschrijving *olijk schilder der boeren uit het Polderland* (Emmanuel De Bom, zie verder) of *moderne Breugel* (Karel Van de Woestijne en anderen). Waar kwamen deze toewijzigingen vandaan? In groot contrast met de opkomende modernistische strekkingen vanaf 1905, schilderde Marten Melsen de boer inderdaad op een eerder ‘oubollige’ wijze die, hoewel naturalistisch en realistisch, teruggreep naar een zestiende- en zeventiende-eeuwse voorstelling van de landmens, net zoals Breugel, Teniers, Van Ostade of Brouwer dat eeuwen vroeger hadden gedaan. De Brusselse kunstschilder toont ons met ketjeshumor de hard labeurende boer vanaf de jaren 1890, op het moment dat verscheidene Vlaamse schrijvers rond ‘Van Nu en Straks’ hun letterkundig oeuvre uitbouwen. Melsen vereeuwigd de volksmens terugkerend

van het veld, tijdens de varkensslachting in de wintermaanden of rustend in het café; op zondag zit hij devoot in de kerk of loopt hij mee in een processie, en in oktober feest hij tijdens de jaarmarkt en de Putse kermis, net zoals Eekhoud ze sappig had beschreven in zijn boek *Kees Doorik* (waarvoor Melsen trouwens illustraties heeft uitgeprobeerd) zoals ook andere Europese kunstenaars op het einde van de negentiende eeuw deden.

Melsen toont ook bewondering voor het symbool van de vruchtbaarheid in zijn scènes van *Moeder met Kind*, bijv. via zijn volksinterpretatie van de *Heilige Aanbidding*, karakteristieke thema's in het katholieke Vlaanderen en zuidelijk Nederland. Kortom, hij vereeuwigd de activiteiten van de boer zoals deze sinds generaties onveranderd bestaan. Hij doet dit op een zeer persoonlijke manier, rauw maar steeds met liefde voor de landmens en de natuur. Deze realistische taferelen werden gesmaakt tijdens de stedelijke kunstsalons in die art nouveau-periode, zowel door privéverzamelaars als door officiële instanties.

Marten Melsen, *Kermishoekje*, olie op doek, 1897. Privécollectie Brussel. Er bestaan ook teken- en etsversies van. Dit karakteristiek doek uit de eerste periode toont Melsens guitige interpretatie van boerenfamilies in de polders aan de grens van Nederland en België. Dergelijke scènes leverden hem de reputatie op van ‘*olijk breugeliaanse boerenschilder*’.

Hierna analyseren we enkele voorbeelden van de identificatie die sommige journalisten zoeken met letterkundig werk, dikwijls leidend tot culturele vereenzelviging.

Het eind van het negentiende-eeuwse naturalisme uitte zich via verscheiden kunstvormen: Melsens werk werd in de Belgische *schilderkunst* regelmatig in dialoog gebracht met confraters als Jakob Smits, Eugène Laermans, Gustave Van de Woestijne of Eugene Van Mieghem, en verder met verfijnde karikaturisten als Jules De Bruycker, Emile Thysebaert of Romeo Dumoulin. Nederlandse en Duitse critici verwezen naar leden van de Haagse School, Jan Sluijters, Hans Baluschek of Max Liebermann.²

Op *literair* vlak werd Melsens werk in verband gebracht met Hendrik Conscience, Cyriel Buysse, Maxime Gorki, Georges Eekhoud of Felix Timmermans. Van deze laatste kennen we de interesse in Breugel: *“Waarlijk: Melsen neemt in onze modern-Vlaamsche schildersschool een zeer bijzondere plaats in. Zooals Timmermans in de literatuur heeft hij er voor gezorgd, dat ook in de schilderkunst het ras van Breughel niet uitsterven zou!”* Melsen had trouwens in 1918 illustraties gemaakt voor Pallieters Walkurenrit, die echter nooit gepubliceerd werden.³

Maar de letterkundige waarmee Melsens oeuvre veruit het meest is vergeleken, is wel Stijn Streuvels. Over de band tussen Streuvels en De Bom werd veel meer gepubliceerd dan over de band tussen Streuvels en Melsen, onder meer omdat Melsens archief slechts recent ontsloten werd.

De twee kunstenaars zijn duidelijk product van hun tijd en tonen sterke naturalistische elementen in hun respectievelijke oeuvres. Maar de kunstkritische vergelijkingen tussen beide kunstenaars lijken soms cultureel-antropologische stigmata te worden. In het hierna volgende **deel 1** illustreren we een aantal van deze *journalistieke* vergelijkingen, terwijl we in **deel 2** de *effectieve* samenwerking tussen de kunstschilder en Streuvels bekijken.

Deel 1 – Journalistieke vergelijkingen tussen Melsen en Streuvels

1.1 Karel Van de Woestijne (1911): *“Melsen staat tot een schilder-die-van-den-buiten-zou-zijn, gelijk Buysse tot Streuvels staat.”*

Eerst had Van de Woestijne de legitieme vraag gesteld of Melsens werk inderdaad Breugeliaans is: *“Marten Melsen geniet de benijdenswaardige eer, door de Belgische dagbladpers ‘de moderne Breughel’ te worden genoemd. ... Bij Melsen is de vergelijking meer dan ooit ‘odieuus’. Met Breughel heeft deze jonge schilder niets gemeen dan het drollige, het humorvolle, het smakelijke zijner onderwerpen. En dan nog zou het zo moeilijk niet vallen, verschillen aan te tonen, die verder strekken dan de gelijkenis.”*

De journalist toont liever aan dat Melsen de boeren schildert vanuit het oogpunt

van een stedeling, wat volgens hem het verschil met Streuvels zou uitmaken: “Hij heeft verzaakt aan de stad. Zij is hem vreemd geworden, oogenschijnlijk. En nochtans: echt bloed kan zichzelf niet verloochenen. Wat hij ook doe en wat hij zich ook inbeelde: Marten Melsen is een ‘déraciné’. Zijne boeren, hoe hij ook van ze houde, hoe eigen hij ze zich ook heeft gemaakt: hij ziet ze met stedelingsoogen. ... Maar ik zei het: volkomen assimilatie is volkomen onmogelijk: de Brusselaar kan den inboreling van Stabroeck alleen met Brusselsche oogen zien. En daarin ligt juist de kracht, de persoonlijkheid, de joviaal-ironieke schoonheid van Marten Melsen, Bruxellois malgré lui...” En dan volgt de context voor de verwijzing naar Buysse: “Streuvels immers, en iedereen heeft het ondervonden, ziet, voelt, denkt in zijn werk gelijk den boer-zelf. Zijn visie is even kosmisch als plastisch. Hij denkt zich het landschap niet buiten weêr en wind: het ware hem onmogelijk. Akkers en boomgaarden bestaan voor hem niet zonder hunne vruchten, en de menschen niet buiten hunne bezigheid. Ik zeg niet dat Streuvels niet ‘observeert’: zich buiten zijn onderwerp – menschen, dieren of land-plaatsen –, kan hij echter niet.”

Rond 1900 woonde slechts 10 % van de bevolking in steden. Volgens Van de Woestijne was de stedelijke invloed een conditionerend element. “Buysse echter, hoewel geboren boer en hartstochtelijk gehecht aan zijn geboortegrond, behoort door zijne moeder tot den burgerstand, die in de stad zijne opleiding geniet.” Hij citeert voorbeelden uit het werk van Buysse en Melsen, die hij bij Streuvels niet ziet: “Een boer, evenzeer begaafd met schildersgaven, zou hunne linksheid, hunne onbeholpen manieren, hunne lompe houdingen niet zien, omdat hij-zelf bij geboorte en aanvankelijke opleiding dergelijke lomphed niet te boven kan komen. Hij kan zijn volk, evenals Streuvels of René de Clercq, wel in hun midden, bij hun ambacht verplaatsen: het, tot op het kantje der karikatuur af, typeeren en ... vereenzamen kan hij niet. Melsen kan het wel, omdat hij, per fas et nefas, een stedeling is, die ‘erbuiten’ staat, en door geen atavisme gebonden is, onmiddellijk, aan zijne onderwerpen.”⁴

1.2 Rafael Verhulst (1917): “Marten Melsen schildert gelijk Stijn Streuvels schrijft.”

Verhulst schreef deze sterke paragoon in 1917.⁵ We zijn in volle oorlogsjaren, in een periode van sterk verslachte culturele activiteit die einde 1916 stilletjes weer op dreef kwam, en tijdens een periode van sterke opbouw van Vlaams bewustzijn. De 46-jarige Melsen, die tot dan toe enkel in Brussel solotentoonstellingen had georganiseerd, wordt nu in Antwerpen uitgenodigd voor zijn eerste persoonlijke expositie in Vlaanderen, door Guillaume Campo in diens Galerie Lamorinière. Het zou    n van de meest succesvolle tentoonstellingen worden van de oorlogsjaren.

Verhulst: “Marten Melsen schildert gelijk Stijn Streuvels schrijft. ’t Zijn twee Vlaamsche krachten met scherpe opmerkingsgave, met weergevingsvermogen, dat ze maakt tot twee dichters, twee scheppers van eigen ras en eigen land. Marten Melsen! Stijn Streuvels! Hoe klinken die allitereerende namen als bestemd om in het geheugen van ons volk en van onze kunstgeschiedenis te blijven leven !

Marten Melsen, *Rafael Verhulst*, schets in Oostindische inkt. Collectie Stichting Marten Melsen. Midden: foto Rafael Verhulst. Verder: Uitnodiging Expo Melsen, Galerie Lamorinière, januari 1917. Collectie AMVC Letterenhuis

En toch is Marten Melsen, dunkt ons, nog meer dan zijn tijdgenoot, de kunstbroeder van het woord. De schilder overtreft den schrijver. Melsen stempelt, hij brandt zijn menschen en mid-dens in uw wezen, in uw denken en voelen; gij zult ze nooit meer vergeten. Alles is bij hem nog scherper afgeteekend, nog geweldiger, en in dit opzicht zou het juister zijn hem verwant te heeten aan Gorki."

Verhulst geeft als concreet voorbeeld: "Als Streuvels begint te spreken van: 'toen kwam de lentewind over de velden gevaren' en als hij ons dan het ontkiemende leven op het land doet zien en gevoelen, zoo is Voorjaarswerk van Melsen. Op een kouden aprildag, met guren hemel, een land met diepen einder; een land waarvan de elkander opvolgende strooken zich uitstrekken. Een hut. Op den voorgrond man en vrouw die 't winterkoren maaïen, de vrouw met rooden neusdoek om haar hoofd gebonden. Rechts de schrale hoppestaken met een enkel opwillend rankje, wat allen twijfel wegneemt en u de zekerheid brengt dat ge in 't Land van Aalst, in 't Pajottenland zijt." Inderdaad, Melsen had ook in dat golvende Brabant geschilderd, waar zijn vriend componist August De Boeck woonachtig was, alwaar Melsen diens nicht Jeanne Goossens had ontmoet en in 1909 gehuwd.

Verhulst zoekt het Vlaamse in hun beider werk: "De bezoekers van de Lamorinière-zaal voelen dat ze voor een Meester staan, er heerscht onder die dichte rijen, die langzaam en als 't ware met spijt verder schuiven, een stil geluk, een ingetogenheid, een meevoelen, een bewustzijn dat ze voor groot werk staan, voor werk van een kunstenaar wiens hoofd-gaven zijn: macht en eerlijkheid. Ja, Marten Melsen is een Stijn Streuvels, die naast dezès opmer-kingsgeest en beschrijvingstalent, ook de zielekennis zou hebben van een Gorki. Voor ons is die schilder een roem, een geluk en een fierheid. De wereld mag nog altijd naar de kunste-naars van Vlaanderen komen zien."

Marten Melsen, *Voorjaarswerk*, olie op doek, circa 1916. Voormalige collectie R. Cavens Antwerpen

1.3 Joris Vriamont (1925): *“Men denkt aan regionalisme noch folklore; Streuvels is groot door zichzelf als een eik die zijn takken reikt buiten het domein van den moedergrond waaruit hij zijn sappen heeft geput. Alzoo deze Melsen.”*

In 1925 schreef Streuvels-bewonderaar Vriamont een uitgebreid artikel over de kunstschilder, waarin hij – 14 jaar na Van de Woestijne –, diens ideeën uitbouwde.⁶ Over het steeds van Melsen schreef hij: *“Al wie den Ulenspiegel-humor der ‘Ketjes’ kent, begrijpt den nadruk dien ik op deze bijzonderheid leg. Zij wijst het verschil uit tusschen Melsen en Streuvels. ... De schilder ziet zijn mensen niet als een boer – Streuvels die mijn onaantastbare bewondering voor zijn werk weet, zal me die schijnbare dubbelzinnigheid vergeven! – hij bekijkt ze van uit een hooger plan, als buitenstaander, en dan nog met het temperament van een gul-ironischen stedeling ... Streuvels staat te midden van zijn volk, hij wortelt in den grond als een bloem. Hij ziet ROND. Melsen ziet NEER – niet in den pejoratieven zin natuurlijk”.*

Vriamont ziet banden met zowel Timmermans als Streuvels. Maar de laatste schijnt het te halen. *“Marten Melsen! ... Een prettigen indruk van stevige gezondheid en onweerstaanbare levensvreugd. Zoodat een parallel met Timmermans niet ongegrond zijn zou. En toch meen ik hem anders te zien, want Melsen lijkt me n.l. eerder aan Streuvels verwant. Zulks om meer dan één reden en last not least om zijn machtigen greep in het leven. De eenheid van opnemen en verwerken, zijn rustig albeheerschend rythme, zijn kosmische*

Marten Melsen

Marten Melsen exposeert in de Lamo-
rinière-zaal op de Meir. Die tentoonstel-
ling is een kunstgebeurtenis. Wij staan
hier voor een machtige persoonlijkheid.
Woorden, vooral hoedangheidswoorden,
worden gemakkelijk neergeschreven en
verliezen door 't los gebruik hun volle
beteekenis. Maar Marten Melsen is een
persoonlijkheid in den eersten en in den
eigenlijken zin van het woord: hij is
oorspronkelijk, veelzeggend, met eigen
in- en doorzicht. En dit is hij op *mach-
tige* wijze: rustig, diep, eerlijk, men-
schelijk. Hij schildert den mensch, het
menschdom, de ziel. Zijn landschap,
zijn menschen zijn waar, echt, zonder
dat er iets gewilds, iets rhetorikaals, iets
pralerigs, iets overbodigs wordt bijge-
haald.

Marten Melsen schildert gelijk Stijn
Streuvels schrijft, 't Zijn twee Vlaam-
sche krachten met scherpe opmerkings-
gave, met weergevingvermogen, dat ze
maakt tot twee dichters, twee scheppers
van eigen ras en eigen land.

Marten Melsen! Stijn Streuvels hoe
klinken die allitererende namen als be-
stemd om in het geheugen van ons volk
en van onze kunstgeschiedenis te blij-
ven leven!

En toch is Marten Melsen, dunkt ons,
nog meer dan zijn tijdgenoot, de kunst-
broeder met het woord. De schilder
overtreft den schrijver. Melsen stem-
pelt, hij brandt zijn menschen en mid-
dens in uw gezien, in uw denken en
voelen; gij zult ze nooit meer vergeten.
Alles is bij hem nog scherper afgetee-
kend, nog geweldiger, en in dit opzicht
zou het juist zijn hem verwant te hee-
ten aan Gorki.

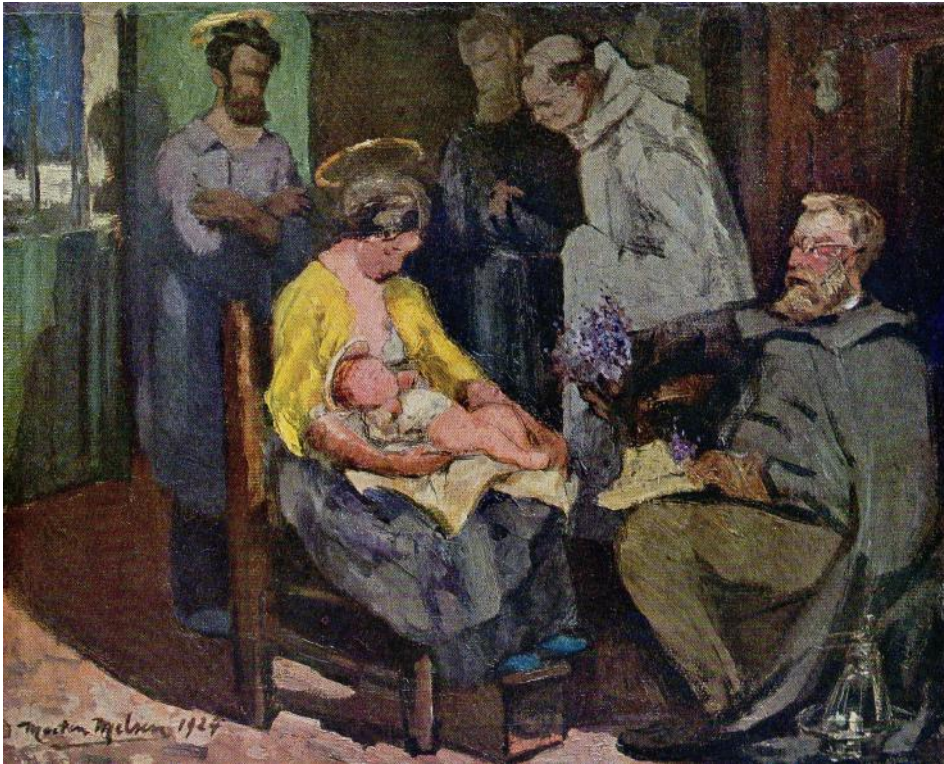
Fragment uit artikel Rafael Verhulst, Marten
Melsen, in: *Het Vlaamsche Nieuws* van 8 janu-
ari 1917, voorpagina

*levensvizie, dat alles stijgt toch boven
dokumentatie en anekdotiek uit. Voor mij
is hij steeds gebleven de meest intense en
evenwichtige kunstenaar van Vlaanderen.
Alle begrip 'literatuur' is hier geweken. Alzoo
deze Melsen. Ik weet het, hij kent het Vlaam-
sche land als geen, heeft het in alle richtingen
doorkruist, er het typieke van onthouden.
Geen die als hij zoo een liederlijke smoelen
heeft gekonterfiet."*

Ook wanneer Vriamont Melsen tech-
nisch probeert te ontleden, komt de
paragoon met Streuvels terug: "Als
grondig techniker heeft hij nooit het angst-
vallig ontleden gekend, noch het peuteren
dat ontaardt tot een 'fonctionnement à vide'.
Bij hem denkt men nooit aan virtuositeit;
het leven staat er in zijn ware gestalte als bij
Streuvels, het volle, groeiende leven."

Vriamont geeft als concreet voorbeeld het schilderij *Kristus-geboorte*, een doek
heden onvindbaar, maar waarvan we een toepasselijke variante kennen. "Op het
oogenblik dat ik deze lijnen schrijf werkt de schilder aan een groot paneel, *Kristus-geboorte*,
dat op zijn minst genomen wel bijster origineel mag genoemd worden. De Madonna en haar
kind zijn de vrouw van den kunstenaar en hun zoon. Melsen zelf moet – zonder onwelvoeg-
lijke bijbedoeling – Sint Jozef verbeelden. En van heinde en ver uit alle gouwen Vlaandrens
toegestroomd: de vrienden van den kunstenaar. Daar zijn te zien Mane De Bom, Gust De
Boeck met zijn Groenendaal-profiel, Jef van Hoof, Streuvels met zijn paardekaakbeen, een
kleurige bent, die den schilder komt feliciteeren, met leeuwenvlaggen, trekorgels, trompen en
mirlitonen..."⁷

Zoals Rafael Verhulst in 1917 had gedaan, haalt ook Vriamont het zo wezenlijke
'regionalisme' van dit soort kunst aan, zogezegd van *ras-eigen Schoonheid*, alhoew-
wel dat toen reeds bekritiseerd werd. Paul van Ostaijen schreef daar zeer gevat

Marten Melsen, *Kristus-geboorte (of Aanbidding der Wijzen)* met rechts Emmanuel De Bom, 1924. Voormalige collectie Willem Gijssels

over: “Objectief is Melsen psychologisch te verklaren, schijnt het, door het feit dat Melsen te midden der boeren, Brusselaar gebleven is. Bral zooiets natuurlijk, het zou eenvoudig een sterkere, bewuste objectiviteit ontkennen zijn.”⁸ Het thema blijft zeer hedendaags, te zien aan het huidige politieke popularisme dat in vele landen de kop weer opduikt. Vriamont maakte in 1925 graag de voor mij gewaagde veronderstellingen over het ‘Vlaamsch doen’ of ‘Vlaamsch zijn’: “Klassieke kunstenaars waren van hun ras zonder dat hun wereld-burgerschap er door in het gedrang werd gebracht. Breughel, Rembrandt, Bach, Goethe, enz. zijn er om die gemeenplaats te bekrachtigen. Wij kunnen het kunstwerk enkel aannemen met onze concepten van modernisme en Gilson, De Boeck, Streuvels, De Bruijcker kan ik mij enkel ten onzent indenken. Zij DOEN niet Vlaamsch; de neerslag van hun onderbewuste diepe zelf IS het. Bij Melsen vind ik geen regionalist in den kleinerenden zin. Maar wij herkennen ons zelf in zijn veelkantige werk en komt gij er de eerste maal voor te staan, dan klaart de opgetogenheid in uw oogen, ’t is of gij een kameraad weervindt. En gij voelt: die heeft ons wezen uitgebeeld. En daarom noem ik Marten Melsen een der onzen, omdat zijn werk staat in het glorieuze teken van ras-eigen Schoonheid.”

Marten Melsen, *Brand*, olie op doek, circa 1925. Privéverzameling Brussel

1.4 Emmanuel De Bom, Lode Zielens en Theo Vonck: *“Melsen is als ’t ware de Streuvels der hedendaagsche Vlaamsche kunstenaars.”*

Zoals vermeld hadden critici het oeuvre van Melsen ook gerelateerd met een aantal andere auteurs waaronder Hendrik Conscience, Georges Eekhoud⁹ of Cyriel Buysse, die naast Karel Van de Woestijne ook door De Bom en Lode Zielens aangehaald werden: Zielens schreef bijv. in 1926: *“Er is iets bij Marten Melsen dat aan Cyriel Buysse doet denken. Als deze geeft hij niet in de eerste plaats de landelijke schoonheid, die van zeer verscheiden aard kan zijn, maar wel de mensen, de typen van de streek, in dit geval de Stabroeksche polder, met, als niet af te wenden entourage, het land, waartoe deze mensen met geheel hun wezen deel van zijn.”*¹⁰ En Theo Vonck noteerde, op heel originele wijze, dat: *“Elk doek van Marten Melsen is een beschrijvende novelle, maar dan zoo raak, zoo scherp, en die pals een Streuvels ’t in het vroede en Timmermans in het luimige geschreven hebben.”*¹¹ En De Bom vulde aan: *“Ver van alle moderne mode, geheel los van artistieke mensen, eenzaam levend onder zijn dorpsgenooten, in het rhumatieke polderland slijt deze zeden-schilder, die een stille humorist is, een Streuvels of een Buysse met het penseel, zijn met arbeid gevulde dagen.”*¹²

De Bom geeft op zijn beurt een concreet voorbeeld met Melsens doek *Brand*: *“Er is bovenal een stuk, dat op zichzelf een heele novelle à la Streuvels is: een brand in een hoeve, waar een groote massa van boeren, met verwezen houding, staat op te kijken. Het is een wondere gebeurtenis in de eenzame streek. De vlammen stijgen in helle klaarte door het dak*

Emmanuel De Bom en Lode Zielens op bezoek bij Marten Melsen te Stabroek, jaren 1930

heen en men ziet heel den rommel van het boerengerief uitgestald op de weide, waar de boerin met haar kroost aan een tafeltje gezeten de heele doening in angstige gelatenheid nakijkt. Daarachter strekt zich de ongemeten polder uit. Aan de andere zijde van het brandende huis de wijde hemel. Alleen Melsen is in staat, zulk een gebeurtenis met zooveel stillen humor, geenszins lachwekkend maar met objectieve waarheid, neer te schrijven.”¹³

De Bom waardeert ook Melsens bescheidenheid: “Het werk van Melsen is altijd een genot, vanwege de oorspronkelijkheid van visie en van doen en vanwege de groote en nooit genoeg gewaardeerde eenvoudige eerlijkheid en bescheidenheid van dezen kunstenaar, die als ’t ware de Streuvels der hedendaagsche Vlaamsche kunstenaars is.”¹⁴ Deze vergelijkende thesis wordt door De Bom andermaal bevestigd in 1943, tijdens een promotievoordracht voor zijn monografie over Melsen, gehouden in het Antwerps Museum voor Schone Kunsten.

Reeds in 1943 vindt Arthur Cornette, conservator van dat museum, al deze vergelijkingen riskant: “... of De Bom er in geslaagd is de vergelijking met Melsen’s boemelaars en rare kwanten met literaire typen aan te schroeven, lijkt mij twijfelachtig. Zouden die heusch moeten gezocht worden bij Streuvels of Buysse? Ik geloof het niet. Uitzondering maak ik voor de kinderen. Ook die van Melsen zijn ‘versnoekte kwajongens’.” Zelfs eenvoudige cultureel-antropologische verschillen volstaan om dit tegen te spreken: “De boeren van Melsen zijn Brabanders. Die staan helemaal niet dicht bij de Oost- en vooral niet bij de Westvlamingen. De Brabander is een scepticus, is inderdaad ‘olijk’, guitig, doortrapt. De Vlamingen van over ’t water zijn zwaarder op de hand. Denk ik aan Schoppenboer, aan den Teleurgang, dan zie ik geen typen van Melsen. Wil men er de literatuur per se bij halen, dan zal men, meen ik, verder komen met sommige typen in Victor de Meyere (maar die zijn dan weer uit de Rupelstreek) of zelfs Timmermans’ Boerenpsalm. Ik geef die benadering

Huize Melsen te Stabroek in 2015

voor wat ze waard is, al die parallellen zijn ten slotte van zoo betrekkelijke beteekenis ... en hoe meer nadruk men er wil op leggen, des te glibberiger wordt de grond.”¹⁵

De voorbeelden tonen aan dat journalisten en critici, door te vergelijken met Streuvels en andere contemporaine auteurs, Melsens oeuvre graag zagen als de picturale vertegenwoordiging van bepaalde geschreven strekkingen, naturalistisch, en Vlaams-streekgebonden. Vandaag, bij het terugkijken naar de twintigste eeuw in de toenmalige Europese context, lijkt dit toch een zeer hachelijke en riskante onderneming. En mogelijk gebeurde dit bij Melsen zelfs meer dan bij andere kunstenaars.

Deel 2 – De effectieve samenwerking tussen Melsen en Streuvels

De samenwerking tussen beide kunstenaars vinden we, naast hun persoonlijke vriendschap, vooral in boekversiering. Melsen heeft nooit als illustrator gewerkt, maar heeft wel bij uitzondering een aantal ‘opluchtingen’ aan vrienden voorgesteld die al dan niet gepubliceerd werden, bijv. voor de Antwerpse Orde der Advocaten (gepubliceerd in 1905), voor toondichter Jef Van Hoof (*Kinderliederen*, 1918 en 1923), en voor schrijvers als Georges Eekhoud, Felix Timmermans¹⁶ en zeker Streuvels.

2.1. Reinaert de Vos

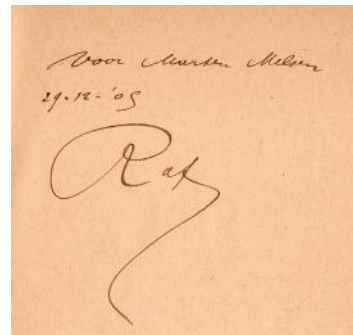
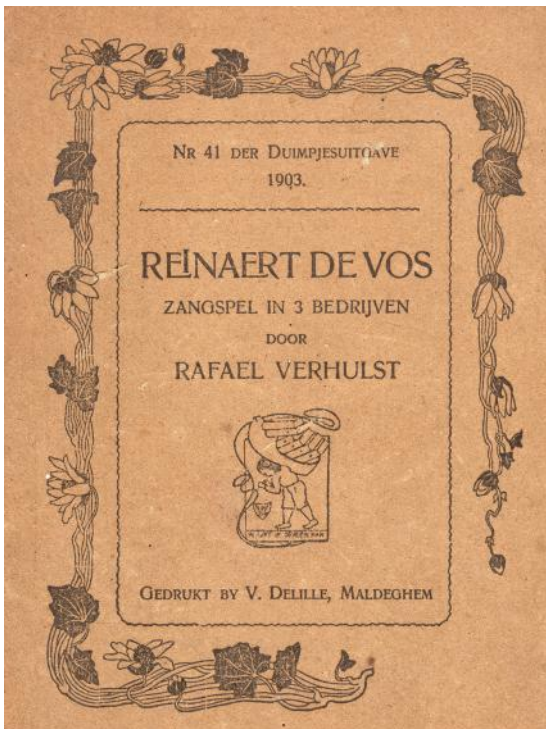
We lezen in 1925: *“Tot pessimisme heeft Marten Melsen het blijkbaar nog niet kunnen brengen! Zijn joviale lach klaroent in al zijn doeken, de lach in al zijn schakeeringen, die van Uilenspiegel, van den Vos Reinaerde en Pallieter.”¹⁷* En merkwaardig genoeg

Marten Melsen, *Deze is Reijnaert*,
ets op papier. Collectie Stichting
Marten Melsen

Stijn Streuvels, titelblad van *Reinaert De Vos*, met
teekeningen van Gustave Van de Woestijne, L.J.
Veen Amsterdam 1911

Rafael Verhulst, boekomslog
libretto *Reinaert De Vos*, zangspel in
3 bedrijven, V. Delille Maldeghem
(1903) en de opdracht op de binnen-
flap aan Melsen, 29 december 1905.
Collectie Stichting Marten Melsen

Op deze foto uit 1928 zijn onder meer te herkennen De Bom, Zielens, Streuvels en Melsen. Collectie AMVC Letterenhuis

vonden we in het archief van de kunstschilder de curieuze ets *Deze is Reijnaert*. We blijven in het donker aangaande de datum en de bestaansreden ervan. Mogelijk graveerde Melsen de ets vrijblijvend, op eigen houtje, of als puur oefening in de grafische techniek. De vroegst gedateerde ets van Melsen draagt het jaartal 1914, maar waarschijnlijk maakte hij reeds vroeger grafisch-technische probersels. Huidige ets – op slechts 1 exemplaar? – zou gegraveerd kunnen zijn rond het gelijknamig boek van Streuvels uit 1911, dat uiteindelijk versierd werd door de jongere Gustave Van de Woestijne, die volgens broer Karel wel in Melsens lijn werkte.¹⁸

Een andere mogelijkheid, eveneens niet gestaafd, is dat de ets werd gecreëerd rond het libretto dat theaterschrijver Rafael Verhulst aan Melsen schonk in 1905, als voorbereiding voor de gelijknamige opera uit 1907 van Melsens vriend August De Boeck (1865-1937).

2.2 Land en leven in Vlaanderen, 1923

Streuvels publiceerde *Land en leven in Vlaanderen* in het jaar 1923.

Daarin staan illustraties van o.m. Eugene Laermans, een geestesvewant van Melsen, en van Melsen zelf. Het gaat om een tekening van een *Kempische Boerin* en een ets ('sterkwaterplaat') van een *Werkman*. De boer voorgesteld in deze ets draagt een karakteristieke faas (pet) uit de polders. Eén origineel exemplaar wordt heden bewaard in het Antwerps Prentenkabinet¹⁹, en dezelfde figuur is

Stijn Streuvels, omslag *Land en Leven in Vlaanderen*, L.J. Veen Amsterdam 1923

Marten Melsen, *Kempische Boerin*, in het boek *Land en leven in Vlaanderen*, door Stijn Streuvels, 1923, 314

ook terug te vinden in Melsens boek *Een Gesprek van Belang* (1895), aangekocht door het Stedelijk Museum van Oostende op aanraden van de bekende criticus Edmond Picard in 1907.²⁰

2.3 Genummerde monografie

In 1942 publiceerde De Bom het boek *Marten Melsen, oolijk schilder der boeren uit het polderland*. Het werd een luxe-uitgave met 50 illustraties – waarvan 8 in kleur – op 200 exemplaren, allemaal genummerd en persoonlijk gesigneerd door auteur én kunstschilder. Dit verklaarde mee de hoge verkoopprijs van 500 frank (plus 50 fr verzendkosten), want elke voorintekenaar kreeg zijn persoonlijk exemplaar met apart gedrukte naam. De eerste drie exemplaren werden – uiteraard – gedrukt voor de kunstschilder, de auteur en de uitgever, in die volgorde. Het eerstvolgende nummer, dus nr 4, kreeg de naam van ... Stijn Streuvels. Streuvels is hierdoor aangenaam verrast.

2.4 Oogst

Nadat Streuvels de monografie van De Bom over Melsen had gelezen, vroeg hij Melsen of deze wilde meewerken als illustrator voor een heruitgave.²¹ Streuvels geeft details over het onderwerp:

Marten Melsen: *De Werkman*.
Naar eene sterkwaterplaat van
Marten Melsen, in: Stijn Streuvels,
Land en leven in Vlaanderen, 304

Marten Melsen, *De Werkman*, olieverfstudie van
hetzelfde onderwerp, 1895. Privécollectie Toulouse

“Door de vriendelijke tusschenkomst van Mane De Bom, heb ik een exemplaar gekregen van het boek dat hij aan U heeft gewijd. Ik heb dat boek met zeer veel belangstelling ingekeken en gelezen, en ik ben er vooral gelukkig en fier mede omdat een exemplaar op mijn naam gedrukt werd! Dat komt een mensch niet veel voor in zijn leven.

Het is anders een prachtige prestatie om een artist te leeren kennen en waardeeren. Onder ander vind ik de reproductie van het schilderij met de twee koppen, een geniale vondst om den schrijver en zijn onderwerp in een raam vereenigd voor te stellen.

De vraag is nu: of ik U inviteeren mag een mijner boeken uit deze serie te willen voorzien van pentteekeningen, in den aard van deze hierover aangeduid. Ik bedoel: eene schets met algemeen uitzicht over het landschap met Vlaamsch karakter, gelijk in den tekst van het boek beschreven, met figuren als detail in het landschap. Gevraagd wordt: Vier kopstukken voor elk een der vier novellen die in het boek voorkomen en die moeten gereproduceerd worden op een formaat: 11 1/2 cm. op 7 cm. Daarbij vier sluitstukken (met fantasie onderwerp) en dito initialen voor elk een der vier novellen.

Als Gij daarvoor zoudt te vinden zijn, zou het me groot genoeg doen U in de reeks illustrators te mogen vertegenwoordigd zien. Ik zou U dan een expl. van het te illustreeren boek opsturen, en gelief Gij mij dan Uwe voorwaarden mede te deelen. Mag ik Uw meening over dat voorstel verwachten?

Intusschen, met vriendelijken groet en hooge achting Stijn Streuvels”

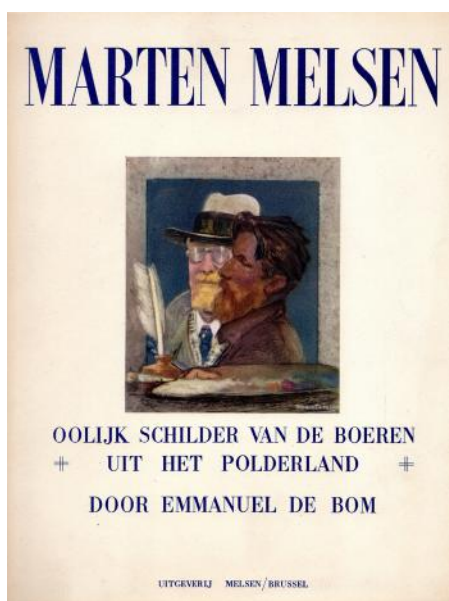

Marten Melsen, *Een Gesprek van Belang*, olie op doek, 1895. Collectie Stedelijk Museum Oostende

Ter inspiratie stuurde Streuvels enkele dagen later het boek op, daarbij vermeldend: “Ik zal U nu en dan eens verwittigen opdat Gij het niet vergeet”.²² Melsen, onder-tussen 72 jaar oud, gaat eerst positief op de vraag in, voor Streuvels’ boek *Oogst*. In het voorjaar van 1943 was Melsen trouwens net bezig aan een groot doek ‘Oogst’, dat inderdaad zeer toepasselijk leek bij Streuvels’ werk.²³

In een brief aan De Bom verwijst Melsen niet alleen naar de lange vriendschap tussen Melsen en Streuvels, maar ook naar de beide ‘Oogsten’:

“Beste Mane,
Ja ik denk aan ‘den Oogst’. Mijnen ‘Oogst’ 1.50 x 1.00 die niet af is. Als ghem ziet doe dan een groet van mij aan Stijn. Goeie wil wel, besluiten ...? ‘T vel van den Beer beloven.
Een half eeuw terug; hij was bakker, ik beenhouwer, las hem, kon al teekenen en had veel tijd; we konden daarbij prima worstenbrood zonder zegels in collaboratie klaar maken. Nu zit ik tot over mijn ooren in het besteld werk dat niet af is.”²⁴

Emmanuel De Bom, boekomslag *Marten Melsen*, Uitgave Henri Melsen Brussel 1942

“Maar nu brengt men mij Marten Melsen op mijn tafel! Dat is een majestueuze prestatie en dat dubbel-portret op den voorgevel is een geniale vondst. Ik heb me nu vooreerst het genot gegund net naar de prenten te kijken, waarbij men gewaarwordt wat een hoeveelheid werk Melsen heeft afgelegd! En het geeft een schoonen kijk op de verschillende manieren en onderwerpen van dat werk. Dat n° 4 van dat boek voor mij gedrukt werd, is een unieke kostelijkheid die ik naar waarde weet te schatten.... Gij stijgt in mijne achting! En ik stel vast dat gij iets merkwaardigs tot stand hebt gebracht.” (brief van Streuvels aan De Bom, 1943. Collectie Stichting Marten Melsen)

Melsen scheen dus veel werk te hebben, en dit net in een periode waarin de kunstschilder ernstige gezondheidsproblemen kreeg door een kwaadaardige keelkanker. Dat deed hem die zomer uiteindelijk terugkomen op de beslissing nog boeken te illustreren:

“Beste Stijn Streuvels,

Al lang dacht ik, die vos²⁵ zou kunnen te pas gebracht worden iever in een boek, daarom krijgt u hem met een krabbel: landsman gaat over zijn akker nuttig werk verrichten als doorens en netels vernietigen. Kortelings heb ik eene ets ‘de oude smidse’ waarvan een pen-teekening in het boek staat; die zal ik U ook zenden.

Aangaande boekenversiering, daarmede wil ik niet meer beginnen, andere kunnen het gemakkelijk(er) als ik, Mane weet het ook, maar hij wil mij maar van mijn werk stooren, men wordt nen dag ouder en het schilderen vermoeid mij. Uw manifest is voor anderen geschreven. Ik heb er nen – Heilige Schrik van – gelijk gij het heel goed zegt.”²⁶

Streuvels antwoordt daarop met veel begrip.²⁷ Toch stuurt Melsen nog enkele bestaande tekeningen en etsen naar Streuvels, waaruit deze laatste zou kunnen kiezen voor boekversiering. Eén daarvan schenkt hij aan Streuvels:

“Waarde Styn Streuvels, Zie hier wat uitleg bij mijn verzending van gisteren:

1) Ets oude Smidse, geschonken omdat ge die teekening opgemerkt hebt in het boek van Mane de B. en op het groot ‘succès’ van de Vlaschaard.

2-3-4) lithos, zaaiers en wiedensters. 5) penschets naar Herman de Man²⁸ in 1921 tijdens zijn ‘passage’ te Stabroek. 6) kleine jongen tegen een Boom. Die vijf laatsten om U te toonen en of

Streek, 13 Oogst, 1943

Waarde Stijn Streuvels,

al lang dacht ik, die Vt zou kunnen te gaan ge-
 bracht worden in een boek, daarom krijgt U van
 met een krabbel: landman gaat over zijn akker en
 met zijn werktuigen verrichten als dooreen en netels vernie-
 tigen -

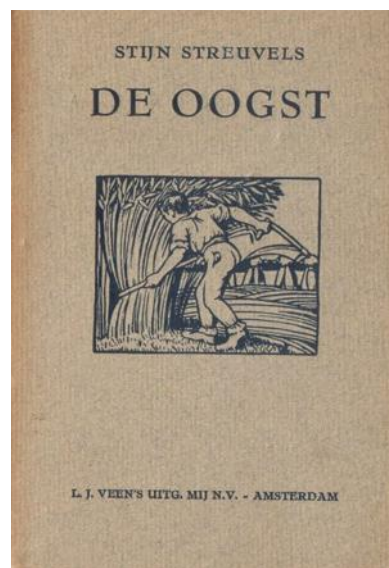
Konink, heb ik een als "de oude midde-
 waarden een pen-tekening in het boek staat,
 die zal ik u ook zenden -

aangaande boekenversiering, daarmee wil
 ik niet meer beginnen, andere kunnen het gemak-
 helijker als ik, maar weet het ook, maar hij
 wil mij maar van mijn werk storen, met wat
 een dag onder en het schilderijen verzamelt mij -
 een manifest in voor anderen geschreven - - -

Ik heb er een - Heilige schrik van - gelijk
 zij het heel goed zegt - - -

met vriendelijke groet aan de goede schrijver
 van "Wit Leven" enz, enz -

Marten Melsen

Brief van Melsen aan Streuvels (klad, 13 augustus 1943).
 Collectie Stichting Marten Melsen

Stijn Streuvels, *De Oogst*, L.J. Veen's
 Uitg. Mij N.V. Amsterdam

U dien aard kunt aanpassen in uw werk, want ik ben van plan U nog eenige vlugge penne-
 krabbels aan de hand te doen: polderlandschap, windmolens, mensen op het land werkend,
 enz. Als g'er belang in stelt? Liefst niet verkoopen, ik wil ruilen met uw 'productie'. Zeg mij
 uw gedacht en als het uw gading niet is stuurt g't maar terug, behalve no 1 natuurlijk (de Ets)
 is u hartelijk gegund."²⁹

In 1946 wordt de onderliggende schrijftoon eerder triestig: Melsen, die op dat
 moment reeds meer dan 3 jaar aan zijn zware ziekte leed en zijn einde voelde
 naderen, begon afscheidskado's te schenken aan vrienden zoals Marc Tralbaut,
 Emmanuel De Bom en op 2 oktober 1946 ook aan Streuvels, n.a.v. diens verjaar-
 dag.

"Marten Melsen wenscht de groote Frank Lateur een goede gezondheid, een goede 'nazomer'
 en nog vele vele schoone jaargetijden. Bij den vijf en zeventigste verjaring zend ik U een
 sanguine-tekening 'Erwteplukkers in de polder' van ganscher harte aangeboden! Door
 een schilder die U sedert een halve eeuw in uwe heerlijke pogingen met serieuze belangstel-
 ling volgt."³⁰

Streuvels, op de hoogte van Melsens ziekte, antwoordde zonder verwijl, in zijn
 laatste brief aan de kunstschilder:

Marten Melsen, *Oude Smidse*, ets. Oud-collectie Stijn Streuvels. Collectie Stichting Marten Melsen

“Vereerde Vriend,

*Ik haast me vooruit en vooral om U te bedanken voor den gelukwensch die mij van U boven al en de vele andere, welkom is en genoeg doet. Ik bewonder Uwen moed en opgewektheid en ik wensch en hoop dat Gij er moogt bovenop komen en nog lang genieten moogt vooreerst van den gouden herfst, den winter en de nieuwe lente – we moeten zien op de beenen te blijven! Uw Erwtentplukkers worden dees week nog ingelijst en hangen als aandenken in mijn kamer. Nog eens: met besten dank, een warmer handdruk en de goê beterschap van Uw Stijn Streuvels.”*³¹

De ets *Oude Smitse* is sindsdien altijd in Streuvels’ persoonlijke collectie bewaard gebleven. Van het onderwerp bestaat ook een olieverse (1919) evenals inkt-schetsen, waarvan in dit artikel één afgebeeld.³² Dochter Isa Lateur schonk de ets later terug aan de Stichting Marten Melsen, die diens artistieke nalatenschap beheert.

Op verso ervan schreef Isa volgende toepasbare woorden: *“Ondergetekende, Isa Baert-Lateur, verklaart deze lithografie van Maarten Melsen te hebben geërfd van mijn vader Stijn Streuvels. Vandaag, 1 augustus 2005, schenk ik dit werk aan de Stichting Marten Melsen, als herinnering aan de vriendschap tussen Stijn en Marten.”*³³

Marten Melsen, *Oude Smitse*, inkttekening, 1919. Collectie Stichting Marten Melsen

Zestig jaar na de oorspronkelijke gift tussen de kunstenaars maakten hun afstammelingen de cirkel dus terug rond. De schrijver en de kunstschilder, die veel respect hadden voor elkaars werk evenals voor mekaar als persoon, waren door verscheidene journalisten buiten de wil van de twee kunstenaars om tot elkaars ‘paragonen’ gecatapulteerd. Waarschijnlijk zullen ze die zomerdag van 2005 mentaal mee hebben gefeest.

Isa Lateur en familie tijdens de schenking van de ets. We herkennen Peter Moreau³⁴, Orfee Melsen, Jan H. Melsen en Marc Somers (Brugge, 1 augustus 2005)

- 1 Anoniem interview. Marten Melsen bij zijn tentoonstelling, in: *Gazet van Antwerpen*, 1933
- 2 Al deze vergelijkingen lazen we o.m. in het journalistiek werk van Octave Maus (1903), Pol De Mont (1921), Karel Van de Woestijne (1906, 1911), Emmanuel De Bom (1942) en *Zeitschrift für Illustrierte Kunst*, Berlin (1908).
- 3 V., Onze Vlaamsche kunstenaars. Martin Melsen, in: *Het Laatste Nieuws* van 15 november 1922. Confrom artikelen van Jan H. Melsen in twee Jaarboeken van het Timmermans Genootschap met mogelijke illustraties van Melsen voor 'Pallieter'
- 4 Van de Woestijne, Karel, Marten Melsen, in: *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 9 april 1911. Sommige van deze citaten zijn later overgenomen door anderen, bijv. Herman Baccaert, Marten Melsen, in: *Elseviers Geïllustreerd Maandschrift*, juni 1915 en door Anoniem, Marten Melsen, in: *Het Tooneel*, Antwerpen van 13 januari 1916, 1
- 5 Luc (Rafael Verhulst), Marten Melsen, in: *Het Vlaamsche Nieuws* van 8 januari 1917, 1 Rafael Verhulst (1866-1941) is journalist, bibliothecaris, leraar aan het Antwerps Conservatorium, activist, theaterschrijver en librettist. Deze citaten zijn ook door anderen overgenomen (bijv. Anoniem, Marten Melsen, in: *Gazette van Kortrijk*. *Katholiek Vlaams Nieuwsblad* jrg 42, nr 3 van 20 januari 1917, 2).
- 6 Joris (Georges) Vriamont, Marten Melsen, in: *Elseviers Geïllustreerd Maandschrift*, juli 1925. Joris Vriamont (1896-1961), musicus, concertorganisator en woordkunstenaar, publiceerde zelf ook enkele boeken, evenals muziekpartituren van August De Boeck, Paul Gilson en James Ensor, onder meer geïllustreerd door Anto Carte en René Magritte.
- 7 Huidige verblijfplaats, noch afbeelding ervan zijn gekend. Wel gekend is deze variante versie (collectie Willem Gijssels, huidige verblijfplaats ongekend, 1925) waarop herkenbaar zijn a) Emmanuel De Bom, b) kunstschilder Louis Houwaert als pater, en c) een ander bevriend priester. In een andere versie uit 1910 herkennen we componist August De Boeck (privécollectie Kapellen). Tot heden vonden we echter nog geen versie met Stijn Streuvels terug.
- 8 Ostaijen, Paul van, Marten Melsen, in: *Ons Land* van 28 januari 1917
- 9 Laenen, Jan, Marten Melsen. De schilder van het landelijk leven, in: *Ons Land*, 1923, 797
- 10 Zielens, Lode, Tentoonstellingen te Antwerpen. 'Aze Ick Kan', in: *De Volksgazet*, van februari 1926
- 11 Vonck, Theo, M. Melsen, de polderbreughel, in: *Katholieke Illustratie* van 2 februari 1934, nr 47, 1491
- 12 Anoniem (De Bom?), Marten Melsen, in: *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 30 november 1922
- 13 De Bom, Emmanuel, Kunst te Antwerpen. Als ik kan, in: *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 9 februari 1926
- 14 De Bom, Emmanuel, Kunst te Antwerpen. Als ik kan (Feestzaal), in: *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 19 maart 1932
- 15 A.D., Over Marten Melsen. Voordracht door Em. De Bom, in: ongekend dagblad van 20 februari 1943; Arthur Cornette, Bibliographie E. De Bom, Marten Melsen, in: *De Gids*, oktober 1943, 52
- 16 Voor Melsens illustratiewerk zie Melsen, Jan H., M. Melsen als illustrator voor Eekhoud, Timmermans & Van Hoof, in: *Kunst tijdens de Oorlog. M. Melsen & de Grote Oorlog*, Koninklijke Heemkundige Kring Antwerpse Polder 2018, 150 e.v.
- 17 Vriamont, Joris, 1925, o.c.
- 18 Karel Van de Woestijne schreef in 1906 dat zijn broer Gustave geïnspireerd was door Laermans en Melsen.
- 19 Prentenkabinet Antwerpen, inv.nr 2378
- 20 Vernield tijdens een brand in het museum van Oostende in WO II. Ter compensatie werd een pastelversie ervan door de Stichting Melsen geschonken aan het Oostends museum rond het jaar 2003.
- 21 Brief van Stijn Streuvels aan Marten Melsen, 15 februari 1943. Collectie Stichting Marten Melsen

- 22 Brief van Stijn Streuvels aan Marten Melsen, 25 februari 1943. Collectie Stichting Marten Melsen
- 23 Dit doek is te zien in de film over Marten Melsen, gemaakt rond maart 1943.
- 24 Brief van Marten Melsen aan Emmanuel De Bom, 7 april 1943. Collectie AMVC Letterenhuis, dossier Melsen
- 25 Kan dit de vroeger vermelde ets *Dit is Reijnaert* zijn?
- 26 Brief van Marten Melsen aan Stijn Streuvels, 13 augustus 1943. Collectie AMVC Letterenhuis, inv.nr 126720
- 27 Brief van Stijn Streuvels aan Marten Melsen, 19 augustus 1943. Collectie Stichting Marten Melsen
- 28 De Nederlandse auteur Herman de Man (Salomon Hamburger, 1898-1946), die de oudere Streuvels bewonderde, had als jongeman in 1921 een tijd bij Melsen in Stabroek doorgebracht en was door Melsen in tekening gezet. De Man zal enkele weken na deze brief sterven bij een vliegtuigongeval (november 1946).
- 29 Brief Melsen aan Stijn Streuvels, 26 september 1943. Collectie AMVC Letterenhuis dossier Melsen, inv.nr 126720/3
- 30 Visitekaart van Melsen aan Streuvels, 2 oktober 1946. Collectie AMVC Letterenhuis dossier Melsen, inv.nr 126720/1. De huidige verblijfplaats van deze sanguine van Melsen bij Streuvels is ongekend.
- 31 Brief van Streuvels aan Melsen, 3 oktober 1946. Collectie Stichting Marten Melsen
- 32 Marten Melsen, *Oude Smitse*, tekening in Oostindische inkt, gedateerd 25-7-[19]19, Collectie Stichting Marten Melsen
- 33 De ets, hier verkeerdelijk vermeld als een lithografie, wordt sindsdien bewaard in de collectie van de Stichting Marten Melsen.
- 34 Peter Moreau, neef van Emmanuel De Bom, bewerkstelligde eveneens de edelmoedige teruggave van Melsens litho *Kermis aan de Molen* – door Melsen aan De Bom geschonken – als erkenning van de lange familievriendschap.

STIJN STREUVELS 19de Aug. '43

Waarde Marten Melsen,

De landsman en Die Vos waren hier
om ten meest welkom - en ze zullen
wel te pas gebracht worden - met
mijn besten dank.

Over "boekversiering" zullen we
't niet verder hebben - ik dank er
niet aan te lastig te vallen, of
op te dringen - het was maar een
voorstel en omdat ik er te had
bij geweest. Maar ... als ik er geen
lust in vind - basta : ik doe ook
nooit iets tegen mijn geest -
daarvoor is het leven te kort !

Met pen en proet
Stijn Streuvels

Antwoord van Streuvels aan
Melsen, 19 augustus 1943.
Collectie Stichting Marten Melsen

Van krijgsrumoeren en oorlogsgeuren

DOOR FRANCIS DE PRETER

Deze nacht had ik een droom. Ik was weer die knaap van 12 jaar, lang geleden, in een donker verleden toen de tweede wereldoorlog volop woedde. Wij woonden voorlopig in een verbeurdverklaarde villa, genaamd 'Het Biezeven' in de Vijverslei tussen Kapellenbos en Kalmthout. Een grote tuin omsloot de villa en een verwaarloosd zwembassin getuigde van eertijds geluk en welvaart.

Ik droomde dat ik op de bodem van het zwembad lag, roerloos kijkend naar de opstijgende watertorren, de schrijvende bootsmannetjes, de spartelende kikker-visjes en salamanders. Het was een moddervijver geworden, niet om in te zwemmen maar in te verdrinken. Men had het water in geen jaren meer ververst.

Boven de waterspiegel zag ik de silhouetten van grote eskaders bommenwerpers overvliegen in de zomerlucht. Ook diep in het water was het warm. Daar leken de vliegmachines op hoogvliegende ganzen, maar hun geluid klonk dof als van zwemmers die plotseling aan het zingen sloegen.

Toen ik wakker schrok, kwam mij die hele oorlogsperiode weer duidelijk voor de geest: het 'Biezeven', de overvliegende toestellen van de Royal Airforce, de gepantserde voertuigen met de soldaten die ons net hadden bevrijd van de Duitse bezetter. Al dat oorlogstuig passeerde weer voor mijn geest. Ik speurde in die dagen de lucht af met de hoop mijn favoriete vliegmachines van vriend en vijand te kunnen zien. Toen de Duitsers hier nog waren kende ik bijna al hun types uit het hoofd; het Duitse weekblad *Signal* pronkte ermee. Ik tekende ze na op karton, knipte ze uit en schoof vleugels en motoren in hun romp via een slip in het karton. Zo speelde ik luchtbombardement of luchtgevecht in de rozentuin van het 'Biezeven'. Nu nog klinken de motoren van sommige types mij vertrouwd in de oren: het gehuil van de duikende Stuka's, het zachte brommen van de Dorniers, het klepperende geluid van de Fieseler Storch, die mij aan een libel deed denken ... En later, toen de geallieerden het luchtruim beheersten: het geratel van de Lancasters en het gezoem van de Mosquitos (Muggen!) ... Ik herkende de meeste vliegtuigen al van ver aan hun geluid. Zelfs de landvoertuigen herkende ik aan hun motor nog voor ik ze zag; een jeep met zijn typisch warme bromgeluid bijvoorbeeld.

Later, toen de Duitsers met hun V-bommen dood en vernieling zaaiden, nam de geluidsfactor hysterische vormen aan. Het akelige geknetter van de vliegende V1-bom lokte stevast paniek uit. Je hoorde hem al van ver aankomen. Zolang de staartvlam brandde en het geknetter weerklonk, was er geen nood. Maar o wee

als de vlam doofde en het duivelse geluid stilviel, dan moest je wegwezen, ergens in een kelder gaan schuilen of in een greppel gaan liggen ... De 'sigaar' zou dan ofwel dadelijk met de neus naar beneden duiken ofwel geruisloos nog een honderdtal meter in glijvlucht verder zweven tot hij in een veld neerstortte en ontplofte (of net niet!). Dat was natuurlijk niet de bedoeling, want het tuig was berekend om in de haven van Antwerpen grote vernieling aan te richten.

De Antwerpse Kempen waren in die dagen onze toevlucht en redding. Wij hadden een dak boven ons hoofd (weliswaar een trillend huis waar honderden met bommen beladen moordtuiggen overheen trokken!) en wij genoten van de relatieve rust van de nabije Kalmthoutse heide. Wij hadden een park als achtertuin, een zwembijver en een rozentuin. Er werkte zelfs een tuinman die de rozen snoeide en die deed mij denken aan het gedicht dat ik op school had geleerd 'De tuinman en de Dood' van P.N. van Eyck. In die dagen kon het dus echt gebeuren dat de dood die tuinman kwam halen: ook in de Kempense bossen waren wij niet veilig, want de vliegende bommen maakten slachtoffers in een wijde kring rond Antwerpen. Dag en nacht schoten de Canadezen met hun luchtafweergeschut op de overvliegende V-bommen, zodat de brokstukken in het rond vlogen. Maar tegen de V2-raketten vermochten ze niets; het gebeurde maar al te vaak dat een raket onverwacht een heel huis de grond inboorde. Je hoorde noch zag ze aankomen. Je rook alleen de scherpe geur van de steekvlam, de omgewoelde aarde, puin- en gasgeur.

Zo drong jarenlang die oorlogslucht in mijn neusgaten en bleef die in mijn herinnering bewaard: geur van vers geoliede Stenguns, de rook van Player's sigaretten, benzinegeur en kruitdamp. Ik herkende al die geuren en geluiden en kon mij daarop oriënteren. Ze vergezelden mij overal waar wij met onze familie heentrokken, overal waar militair geweld heerste. Dat hield slechts op in de lente van 1945, toen de wapens voorgoed zwegen en de nachtmerrie verdween.

V2-raket te Antwerpen

Foto-impressies

Najaarsbijeenkomst Wijnhuis Geel op 10 november 2018

Francis De Preter, Gert Vingerroets, Ad Smeijers, Paul Vos, Jef van Meensel, Louis Mertens;
rechts: Kees van Kemenade, Jef van Gils, Albert van Uden en Winand Martens (foto © Peter Thoben)

Johan Biemans, Caspar van de Ven, Hans Marijnissen, Wim van Wijk en Willem Adelaar:
vooraan: Toon Breës, Gaston Durnez en Ria Verstappen (foto © Peter Thoben)

Marcel Gielis en Helma De Smedt met op de achtergrond Gert Vingerroets (foto © Peter Thoben)

Johan Biemans en Gaston Durnez (foto © Peter Thoben)

Paul Vos, Leentje Saey en Harry de Kinderen (foto © Frank-Ivo Van Damme)

Frank Tubex en Francis De Preter (foto © Peter Thoben)

Frank-Ivo Van Damme en Alex Dingemans (foto © Peter Thoben)

Jos Van Thienen, Herman Van der Wee en Marc Somers (foto © Peter Thoben)

Voorjaarsbijeenkomst Kasteel de Renesse Malle op 27 april 2019

Jan H. Melsen (foto © Stanny Correwyn)

Jo Gisekin (foto © Peter Thoben)

Carlo Hermans, Marc Somers, Lucie Lauwers-de Laat, Peter de Laat, Alex Dingemans en Ad Smeijers met op de achtergrond Luc en Marc Neefs (foto © Peter Thoben)

Margot Oud-Endel, Jan Oud, Jan H. Melsen en Hans F. Marijnissen (foto © Peter Thoben)

Maria Brocatus, Toon Breës, Martine Peeters en Jan Vosselmans (foto © Claudia Radzio)

Frans Aldelhof, Louis Mertens en Rik Van Braband (foto © Claudia Radzio)

Frank-Ivo Van Damme en Claudia Radzio fotograferen Martine Peeters, Maria Brocatus en Joke Van den Brandt (foto © Yvonne Thoben-Cornelissen)

Groepsfoto van alle aanwezigen op de binnenplaats van Kasteel de Renesse (foto © Stanny Correwyn)

Vereniging van Kempische Schrijvers

Ledenlijst – stand 10 oktober 2019

Leden

De heer Willem Adelaar, Rogier van der Weijdenstraat 37,
NL-5642 JG Eindhoven
De heer Frans Aldelhof, Nieuwstraat 52, 2440 Geel
De heer Jozef Arras, Kardinaal Mercierplein 1 C, 2500 Lier
De heer Jean Bastiaensen, Bareelstraat 19, 2920 Kalmthout
Mevrouw Ivette Bens, Hoogstraatsebaan 116, 2390 Oostmalle
De heer Johan Biemans, Lavendelplein 8, NL-5571 HN Bergeijk
De heer Antoon Breës, Maantjessteenweg 148, 2170 Merksem
De heer Frans August Brocatus, Dorpsstraat 65, NL-4861 AB Chaam
De heer Roger Bryssinck, Grotesteenweg 245/2, 2600 Berchem
Mevrouw Paula Ceusters, Stationsstraat 42, 2440 Geel
Em. prof.dr. Viktor Claes, Elegastlaan 5, 2900 Schoten
De heer Willy Copmans, Brigandshof 8/0007, 2440 Geel
De heer Luc Daems, Du Boislei 95, 2930 Brasschaat
De heer Hans De Belder, Koningin Astridlaan 492, 1950 Kraainem
De heer Wim De Cock, Statiestraat 26/0208, 2070 Zwijndrecht
Mevrouw Leentje de Kinderen-Saey, Augustijnenlaan 77 bus 102, 2200 Herentals
De heer Francis De Preter, Geelhandlaan 2 bus 1, 2220 Heist-op-den-Berg
De heer Koen De Vriese, Jozef Ickxstraat 87, 2180 Ekeren
De heer Frans Depeuter, De Heikens 29, 2250 Olen
De heer Alex Dingemans, Ferdinand Verbieststraat 69 bus 4, 2030 Antwerpen
Dr. Bob Duijvestijn, Veldhoven 9, NL-5081 NK Hilvarenbeek
De heer Gaston Durnez, Nieuwendijk 16, 2222 Itegem
De heer Augustinus Eyckmans, Oude Zoerlebaan 3, 2260 Westerlo
De heer Ludo Geluykens, Dennenlaan 32, 2520 Ranst
De heer Peter Geraerts, Frankenbocht 6, NL-5081 SV Hilvarenbeek
De heer Jan Gerits, Vossenpad 9, 3670 Gruitrode
Dr. Marcel Gielis, Korte Mermansstraat 71, 2300 Turnhout
De heer Cas Goossens, Zeedijk Heist 133/51, 8301 Knokke-Heist
De heer Ludwig Goris, Willem Eeckelersstraat 1, 2845 Niel
Dr. Jan-M. Goris, Nieuwstraat 20, 2200 Herentals
De heer Lieven Gorissen, Houtsniplei 23, 2950 Kapellen
De heer Jef Haeveryans, Waterstraat 64, 2440 Geel

De heer Ludo Helsen, Oude Geelsebaan 19, 2431 Veerle
 De heer Carlo Hermans, Bergen 15, 2370 Arendonk
 Mevrouw Mia Hermans, Augustijnenlaan 52, 2200 Herentals
 Mevrouw Anne-Marie Hooyberghs, Blaubergsesteenweg 119, 2230 Herselt
 Mr.drs. Frank Judo, Morenhoekstraat 36, 2840 Rumst
 De heer Guido Landuyt, Sperwerstraat 16, 2300 Turnhout
 De heer Ludovic Leysen, Retiesebaan 47, 2460 Kasterlee
 De heer Christoph Lintermans, Spekmolenstraat 80, 2200 Herentals
 De heer Hans F. Marijnissen, Alsacelaan 89, NL-5627 CB Eindhoven
 Z.E.P. Roger Masure, Abdijstraat 1, 3271 Scherpenheuvel-Zichem
 De heer Jan H. Melsen, Huart-Hamoirlaan 47 bus A, 1030 Brussel
 De heer Paul Melsen, Secretaris Meyerlei 39, 2170 Merksem
 De heer Louis Mertens, Koolmeesstraat 2, 2400 Mol
 De heer Christoph Moonen, Hulleken 10, 9940 Evergem
 Dr. Peter Moreaux, Schermersstraat 7, 2000 Antwerpen
 De heer Jan Naaijken, p/a Rogier van Leefdaelstraat 31, NL-5081 JK Hilvarenbeek
 De heer Marc Neefs, Watervoort 103, 2200 Herentals
 De heer Luc Neefs, Dr. M. Timmermanslaan 24, 2170 Merksem
 Dr. Paul Nijs, Schildersstraat 37-39, 2000 Antwerpen
 De heer August Obbels, Eikenlei 38, 2280 Grobbendonk
 De heer Jaak Peeters, Doffen 4, 2250 Olen
 Dr. Paul Peeters, Gillès de Pélichylei 97, 2970 's-Gravenwezel
 Mevrouw Claudia Radzio, Gloriantlaan 55 bus 13, 2050 Antwerpen
 De heer Walter Raeymaekers, Gerststraat 4, 2490 Balen
 De heer Luc Rochtus, Van Breestraat 33, 2018 Antwerpen
 Mevrouw Hilda Schalck, Veldhoven 9, NL-5081 NK Hilvarenbeek
 De heer Francis Schellekens, Langstraat 104, 2270 Herenthout
 De heer Jozef Schellekens, Burg. J. Van Aperenstraat 14 bus 5, 2320 Hoogstraten
 De heer Elie Sillius, Nieuwkerk 3, 2382 Poppel
 Em. prof.dr. Ludo Simons, Rudolfstraat 45, 2018 Antwerpen
 De heer Ad Smeijers, Doornboomstraat 2, NL-5081 GP Hilvarenbeek
 De heer Ton Smulders, Adrianus Loeflaan 2, NL-5081 SH Hilvarenbeek
 Drs. Marc Somers, Van de Wervestraat 41 A bus 1, 2060 Antwerpen
 De heer Paul Spapens, D'n Duyp 41, NL-5066 GA Moergestel
 De heer Herman Suykerbuyk, Nieuwstraat 26, 2910 Essen
 Prof.dr. Jos Swanenberg, Houtvestersstraat 49, NL-5241 JZ Rosmalen
 Drs. Peter Thoben, Tramstraat 48, NL-5611 CR Eindhoven
 De heer Bert Tops, Kloosterstraat 6, 2260 Westerlo
 De heer Gommaar Timmermans, Werf 10, 2500 Lier
 De heer Frank Tubex, Romeroplein 2/301, 2200 Herentals
 De heer Rik Van Braband, Jakob Smitslaan 36, 2400 Mol

De heer Walter Van Braeckel, Westerlosesteenweg 22, 2230 Herselt
 De heer Sam Van Clemen, Vredestraat 93/3, 2300 Turnhout
 Mevrouw Christel Van Damme, Watermolenstraat 17, 9111 Belsele
 De heer Frank-Ivo Van Damme, Sint-Lucaslaan 22, 2180 Ekeren
 Mevrouw Leentje Vandemeulebroecke, Rudolfstraat 45, 2018 Antwerpen
 Drs. Caspar van de Ven, Florapark 35, NL-5644 BW Eindhoven
 Dr.ir. Cornelis van de Ven, Floralaan West 187, NL-5644 BK Eindhoven
 Mr. Jace van de Ven, Noordstraat 79 B, NL-5038 EG Tilburg
 Dr. Aloïs Van den Bossche, Markt 2, 2290 Vorselaar
 Mevrouw Joke Van den Brandt, Sint-Lucaslaan 22, 2180 Ekeren
 Mevrouw Katelijne Van der Hallen, Drabstraat 201 bus 14, 2640 Mortsel
 Em. prof.dr. Herman Van der Wee, Ettingestraat 10, 9170 Sint-Gillis-Waas
 De heer Wim Van Gelder, Sint-Bavoplein 12 bus 5, 2530 Boechout
 De heer Jef van Gils, Doelenstraat 68, NL-5081 CM Hilvarenbeek
 Em. prof. dr. Hendrik Van Gorp, Maleizenstraat 76, 3020 Herent
 Dr. Herman Van Hemeldonck, Oosterwijkseweg 42, 2250 Olen
 De heer Jan Van Hemelryck, Brusselsesteenweg 142, 3020 Winksele
 De heer Jan Van Houtte, Wilgenlaan 14, 2390 Westmalle
 De heer Kees van Kemenade, Hellebaard 4, NL-5081 RS Hilvarenbeek
 De heer Jef Van Meensel, Stationsstraat 73, 2440 Geel
 De heer Frans Van Tendeloo, Sint-Waldetrudisstraat 65, 2200 Herentals
 Drs. Peter van Tilburg, P.C. de Brouwerlaan 1, NL-5081 SJ Hilvarenbeek
 Prof. dr. Hans Verboven, Park Ter Heide 34, 3271 Averbode
 De heer Ivo Verheyen, Martelarenstraat 58 bus 301, 2400 Mol
 De heer Maurice Vermeylen, Bikschotelaan 179, 2600 Berchem
 De heer Staf Versweyveld, Nijlensesteenweg 162, 2270 Herenthout
 Dr. Jan Veulemans, Aquamarijn, Hofstraat 6 bus 103, 2460 Kasterlee
 De heer Bob Vincke, Bergstraat 2/4, 3550 Heusden-Zolder
 De heer Gert Vingerroets, Streepstraat 17, 2950 Kapellen
 Drs. Jan Vorsselmans, Bethaniënlei 122, 2980 Sint-Antonius-Zoersel
 Mevrouw Jeannine Vos-Coene, Prins Boudewijnlaan 333 b2, 2650 Edegem
 De heer Paul Vos, Statiestraat 71 bus 301, 2400 Mol
 De heer Wim van Wijk, Willem II-plein 26, NL-5554 AJ Valkenswaard

Sympathisanten

Brabant Collectie, Library Tilburg University, Postbus 90153,
 NL-5000 LE Tilburg
 De heer Frans Jochems, Cuyllithofstraat 55, 2920 Kalmthout
 Mevrouw Lucie J.M.G. Lauwers-de Laat, Poirterstraat 209,
 NL-5061 BG Oisterwijk
 Mevrouw Olga Maene, Grote Plaats 52 A, 2323 Wortel

Bestuur

Erevoorzitter: Dr. Jan-M. Goris

Voorzitter: Drs. Marc Somers

Ondervoorzitter: Frans Aldelhof

Secretaris-penningmeester: Drs. Jan Vosselmans

Bestuursleden: Drs. Peter Thoben en Prof. dr. Hans Verboven

Illustratie door Jan Naaijken jarenlang gebruikt op de programma-
boekjes van de Groot-Kempische Cultuurdagen te Hilvarenbeek